

אבא לשאת ולתת בדבר ה' זו הלכה, עפ"י דברי רבותינו ז"ל.

הנה במכתב שכתב לי הרופא החשוב, ת"ח ויר"ש הרב פרופ' אברהם שטינברג ישצ"ו. הוא מציין כמה הגדרות הקיימות לקביעת רגע המות כדלהלן.

א. מות כל תאי הגוף, וזה מתאים להגדרה של מיתה ביולוגית.

ב. איבוד מוחלט ובלתי הפיך של כל פעילות הלב, כולל מחזור הדם ומערכת הנשימה.

ג. איבוד מוחלט ובלתי הפיך של כל התפקודים המוחיים, כולל גזע המוח.

ויש הגדרות אחרות כגון איבוד מלא ומוחלט של תפקודי המוח הגדול, כשגזע המוח קיים, וזה "מות הכרתי", אך אין זה מקובל כיום בשום מדינה בעולם. נויש להוסיף שמצב כזה אינו בלתי הפיך לגמרי, וידועים מקרים רבים, של חולים בהגדרה כזאת שגזע המוח היה עדיין קיים, והיו שנים בלי שום הכרה כלל, ושב ורפא להם וחזרו לחיים תקינים. הכותב.

ויש בזה כמה וכמה שאלות חמורות, הן לענין קבורה ודיני אבלות וימי הזיכרון, והן שאלות בשבת ויר"ט, וכן בדיני ממונות לעניני ירושה ועוד, וגם נפקא מינה ישירה לדיני נפשות, והשאלות מתעוררות בכל הנוגע לטיפול בחולה, נעות בין חשש רציחה, ובין דין הצלת נפשות, ועל זה יסוב ציר ההתלבטות בכל שאלה העולה לדיון, אם לעשות דבר מסויים, ואם לא לעשותו, אם חייבים לעשות ובזריזות ובנחיצות, או שהוא איסור גמור הגודר במאבד נפש מישראל ח"ו, והשאלה המצויה שעומדת בפני הרופאים היא, אם אפשר לנתק החולה ממכשירי החיאה, או שיש בזה חשש רציחה ח"ו. וכן הם שואלים לענין תרומת איברים. ובכל אחת מאלה יש שאלות נוספות רבות ומגוונות והמה חמורות מאד, ולכל הצדדים שבשאלות אלו, יש אחריות כבדה וחזקה מאד.

דרך משל, אם אכן עפ"י ההלכה אין המות נקבע אלא בהפסקת פעילות הלב לגמרי, נמצא שהוצאת אברים מהחולה בעוד הלב פועם, היא פעולת רציחה רח"ל, ואפילו אם זה לצורך הצלת נפשות אחרים, לא יועיל מאומה, ועיין ברמב"ם ז"ל בהלכות רוצח (פ"ב ה"ז), וז"ל, אחד ההורג את הבריא או את החולה הנוטה למות ואפילו הרג הגוסס נהרג עליו. ואם היה גוסס בידי

להם הדבר כשמלה. ואז יפסקו הדין, אבל אינם צריכים להקדים הבירור לפני שיקבלו התביעה, דתביעתו היא על דבר שהוא שלו. מיהו כל זה הוא בתנאי שדורש את הקרן שזה הדבר שלו הוא.

אבל כשתובע את הכפל, שהוא קנס שקנסה תורה לגנב, ואינו משל בעל הבית, אלא התורה חייבה את הגנב לשלם קנס לגנב, וכל זמן שלא הוכח שהוא גנב, בודאי שאין שום שייכות לבעה"ב עם הקנס, א"כ אינו יכול לתבוע, דהר"ל כתובע דבר שאינו שלו, וכשבא וטוען שהוא גנב והגנב חייב בקנס, אמרינן ליה (לרש"י ז"ל) מי יימר שהוא גנב, ומי יימר שהוא גנב לך. ועד שלא יוכיח את זה אין לו שום קשר עם הקנס והכפל, ואינו יכול לתבוע. זה הנלע"ד בעה"ו.

ומה שכתבתי שרש"י ז"ל מחלק בין קרן ובין כפל כן משמע גם בגמרא שאמרה, והא מדרישא בשעמד בדין סיפא נמי וכו', ומנין שברישא מיירי בשעמד בדין, משום דברישא מדובר בכפל ותשלומי ד' וה', ומשמע דאם היה מדובר בקרן, לא היתה שום הוכחה דמיירי בעמד בדין, וכן אמרו בפירוש, ואי דלא עמד בדין כפילא מי איכא. ע"כ. ושמע מינה, כפילא הוא דליכא, הא קרן איכא גם בשלא עמד בדין, והיינו טעמא דתובע הקרן שלו, אבל הריטב"א לא מחלק בין קרן לכפל לענין התביעה, רק החילוק שביניהם לפי הריטב"א ז"ל הוא, שבכפל יכול להודות ולהפטר כפירושו השני של רש"י, משא"כ בקרן דהודאתו אינה פוטרתו. והכל על מקומו יבא בשלום.

בברכת התורה

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

סימן ח'

**בהלכות קביעת "רגע המות" והשלכותיו
ההלכתיות**

בעה"ת"ש. הייאת בעה"ק ירושלים תוכב"א. ערש"ק "נחמו". עשרה ימים לחדש אב הרחמן התשס"ג

א.

מבוא ודברי הפער בל"י

אקדים בדברי הסבר כלליים, בענין תיפקוד המוח והלב, והמשמעות שלהם על החיים, בטרם

לפי האמור נמצא שיש מצבים, שהמוח וגזע המוח הפסיקו את פעילותם לחלוטין, ולמעשה מתו. ועם כל זאת האדם ממשיך לנשום ע"י מכונה ושאר אמצעי ההחיה, וגם הלב ממשיך לפעול, והרי הוא נראה בפעילות האיברים כאדם חי, ואולם המוח קשור בלב, שאם הלב מפסיק לפעול, מפסיקה מיד אספקת חמצן ומזון למוח והמוח ימות. ואולם לא על הלב לבדו יכול למות המוח רח"ל, כי אם גם על שאר אברים חיוניים (כבד, כליות וכו') שיכולים לגרום להרעלה הממיתה את המוח, וכן ע"י מכת ראש וכו', ה' יצילנו מכולם.

ובאן מתעוררת השאלה העקרונית: האם מות המוח וגזע המוח יחשב למיתת החי, אעפ"י שהלב והריאות וכל שאר האברים עדיין מתפקדים, ע"י מכונת הנשמה ושאר אמצעי החיאה, שהרי גם אם יכרתו את ראשו של החי ויפרידו הראש מהגוף, יכול הגוף להמשיך לתפקד ע"י הנשמה בחיבור עם המכונה הנ"ל, שמספקת את כל הדרוש לקיים את פעילות האברים, ע"י שמנשימה אותו בהפעלתה את ריאותיו של החולה, וכך מספקת לו חמצן ומוציאה ממנו את דו תחמוצת הפחמן. ועי"ז הדם זורם ונשמרת חיותם של התאים שמהם בנוי גופו של כל בעל חי. ומסקנת הרופאים שהנשימה וגם פעילות הלב הסדירה וקיום האברים, כל זה אינו חיות אמיתית, רק פעימות מלאכותיות, וגם בודאי מת יכולים להנשימו ע"י אותה מכונה קודם שהלב הפסיק לפעום. והדם יזרום והחמצן יכנס בהם ואיבריהם יראו כמו חיים.

והנה חוקרים ידועים הוכיחו כן באותות ומופתים, ע"י מעשה שעשו בבית חולים שהביאו כבשה מעוברת, וחיברו לאמצעי החיאה ולאחר מכן המיתה, אך הלב שלה המשיך לפעום ע"י ההנשמה המלאכותית, והעובר המשיך להתקיים, וגם יילדו אותה והעובר חי עד היום, ונעשה הדבר ע"י רופאים יר"ש ות"ח, וכדלהלן. עוד כתב כב' הרב הנז', שיש בדיקות ברורות לקבוע מיתת המוח והפסקת פעולות הנשימה בצורה בלתי הפיכה. ויש כיום התקדמות גדולה בזה, ופירט שלשה תנאים הצריכים לזה והם:

- חוסר תגובה מוחלט לעצמו ולסביבתו.
- העדר מוחלט של החזרים לגזע המוח.
- העדר מוחלט של נשימה עצמאית.

ובל זה שייך רק בזמן שהגוף מחובר למכונת הנשמה, דאז ניתן לבדוק אם אכן המוח הפסיק לפעול לגמרי, אבל בלי זה אם יפסיק המוח את חיותו, גם הלב

אדם כגון שהכוהו עד שנטה למות והוא גוסס, ההורגו אין ב"ד ממיתין אותו. עכ"ל.

ומאידך אם ההלכה היא, שמיתת המוח לגמרי, עם הפסקת הנשימה בצורה בלתי הפיכה, הן הקובעות את המות, יש מקום לדון בפיקו"נ של חולה העומד למות אם לא יקבל אבר להשתלה, וע"כ יש צורך בהגדרה מדויקת של רגע המות.

והנה בימינו יכולים לשמור על המשך פעילות הלב גם זמן רב אחר גמר פעילות המוח, ע"י הנשמה מלאכותית וכו'. מה שלא היה לפני שהמציאו את מכונת ההנשמה, זה מעט יותר מארבעים שנה.

והרופא הנ"ל הי"ו מציין, שכיום השתלת אברים היא בעלת הצלחות רבות, ואין זה ניסוי בעלמא. עוד מציין שמהימנות הבדיקות לפי כל אחת מהאפשרויות הנ"ל, היא גבוהה ביותר ואפשר לקבוע נהלים ברורים וקבועים בזה.

ברורות העבר לא היתה משמעות גדולה בין הפסקת פעילות המוח ובין הפסקת פעילות הלב והנשימה, כי בהעדר אמצעי החיאה משוכללים, היו שני הדברים באים בזא"ז תיכף ומיד, שעם הפסקת פעילותו של גזע המוח שבו תלויה הנשימה, היתה הנשימה מפסקת, ותוך רגעים אחדים גם הלב היה מפסיק את פעילותו לחלוטין. ולפני כארבעים שנה המציאו את אמצעי ההחיה המשוכללים, שעל ידם יכול להמשיך האדם לנשום בצורה מלאכותית וממילא גם הלב יכול להמשיך לתפקד, שכן המכונה המנשימה משמשת במקום מרכז הנשימה שבגזע המוח, וע"י הנשימה מוכנס חמצן בשאיפה, ובנשיפה יוצאת דו-תחמוצת הפחמן מן הרקמות, שכן פעילותו של הלב, היא עצמאית ולא קשורה בגזע המוח, אלא שבקפיץ הלב ימות אחר מות המוח, משום העדר הנשימה והחלפת האויר ברקמות, שהם תלויים בגזע המוח. אך ע"י הנשמה מלאכותית, יכול הלב להמשיך לפעול שעות וימים וגם חדשים, והיו מקרים גם של שנים, אך מעולם לא חזרה יכולת הנשימה העצמאית, אחר מות גזע המוח. ומעולם לא קרה במצב כזה שיחול שיפור בהכרה וכיוצא בזה. ומה שלפעמים אדם חזר להכרתו גם אחרי שנים היינו במי שמוגדר צמח, שגזע המוח קיים ופעיל, אלא שנפגעו הרקמות העצביות המפעילות את מערכות ההכרה, אבל כשגזע המוח הפסיק סופית לפעול, לא ידוע לרופאים על מקרה כל שהוא שחולה חזר לעצמו.

יפסיק לפעול תוך רגעים אחדים, בגלל הפסקת הנשימה שהיא תוצאה של מות גזע המוח. ע"כ ההקדמה הכללית.

0488-02

עוד אקדים ואומר שתשובה זו כתבתיה באב התשס"ג, וגנזתיה מסיבות שונות וכו', עד אשר אלה שהציעו את החוק של קביעת המות, כללו בו כל הדרישות ההלכתיות, ושיהיו חלק ניכר מהועדה רבנים ידועי שם, שהם בקיאים בענינים אלו, ולא יוכלו להחליט דבר בלי חתימתם. וגם הועדות המקומיות שבכל בית חולים יכללו רבנים מומחים לזה. ויובטח בחוק שתהיה הקפדה חזקה, שלא יחליטו דבר עד שיערכו כל סדרת הבדיקות של המוח ושל הנשימה, במושלם.

ועוד הוספנו סעיף מיוחד האומר במפורש, שאם משפחת החולה מתנגדת להגדרה של מיתה עפ"י המוח והנשימה, ורוצים להמתין שלא תעשה שום פעולה עד אחר שהלב יחדל לגמרי מפעילותו, אזי הרופאים חייבים לכבד את רצונם במושלם. ואחר שהובטח כל זה ונבדק ע"י משפטים מומחים, וע"י רופאים יר"ש ונאמנים, אז הוחלט לאשר חוק זה.

ובראותי כל זאת הראיתי הדברים לעמוד ההוראה מרן הראש"ל ונשיא חכמי ישראל בעל יביע אומר שליט"א, ואחר שהסכים על זה החלטתי לפרסם את הדברים לפני הלומדים ה' עליהם יחיו ויבואו ללמוד הענין הזה ומה שכרוך בו.

ב.

**יבאר שדין חיי רגע, כדין חיים של שנים רבות
לכל דבר וענין**

ומעתה ניתנה ראש לעיין בדברי רבותינו ע"ה, ונלמד מדברות קדשם, איך הגדירו את מות האדם או הבהמה, ומה הדרך שבה ניתן לבדוק אמיתות הענין.

ותחילה וראש יש לציין שלפי ההלכה, דינם של חיי רגע, כדין חיים של שנים רבות, לכל דבר וענין. בין לדיני נפשות, ובין לדיני טומאה וטהרה, ובין לדיני אישות, וכן נמי לדיני ממונות ולכל הענינים בלי יוצא מן הכלל. והמאבד חיים של רגע, דינו שהוא רוצח, באותה חומרא של רוצח אדם בריא לחלוטין. וכן חייבים להציל אדם חי, אפילו שברור לנו מעל לכל ספק, שלא יחיה אלא רגעים אחדים ממש, כמו שחייבים להציל אדם שחייו לפניו. וגם מחללים שבת ומועד לצורך פקוח נפש של חיי רגע, בלא שום הבדל מאדם בריא, שבהצלתו נראה שיחיה חיים ארוכים.

ואביא הוכחות פשוטות לזה בעה"ו. ואפתח במה שאמרו במסכת גיטין (ע' ע"ב), והאמר רב יהודה אמר שמואל שחט בו שנים או רוב שנים, ורמז ואמר כתבו גט לאשתי, הרי אלו יכתבו ויתנו. וידוע שכל השחיטה ששוחטים לבהמות וחיות הוא שחיטת שני הסימנים, שהם הקנה והושט, וגם בעוף לכתחילה צריך לכונן לשחוט שניהם, ובדיעבד בעוף סגי באחד מהם או ברובו. ואין בהמה או חיה שממשיכה לחיות אחר שחיטת שני הסימנים, אלא אחר רגעים אחדים הם מתים. (מלבד מקרים נדירים שנשארו כמה שעות, וברובם היו ב' הסימנים שחוטטים רק ברובם, והדם נקשר בכמות גדולה במקום החתוך ועיכב את זרימת האוויר החוצה, ולכל היותר אחר איזה שעות מתו), ומעולם לא שמענו שבעל חי כל שהוא המשיך לחיות אחר שחיטת שני הסימנים, וברוב המקרים הגדול, אינם חיים אלא רגעים אחדים וזה ברור. וכאן אמרו שאם באותו רגע, רמז ואמר שיכתבו גט לאשתי, הרי אלו יכתבו ויתנו. וכתב רש"י ז"ל שם, אלמא גט מחיים הוא. עכ"ל. והוא פשוט וברור דאי לאו שנקרא חי עדיין, אין שום תוקף לגט שלו. וזאת למרות שכאמור עתיד למות מיד.

וכמו שכן אמרו שם, ומי אמר שמואל הכי, (ששחוט מיקרי חי) והא אמר רב יהודה אמר שמואל שחט בו שנים או רוב שנים וברח, מעידין עליו. (שמת, ומשיאין את אשתו). ואי ס"ד חי הוא, אמאי מעידין עליו. אמרי חי הוא וסופו למות. ופירש"י ז"ל חי הוא, וגיטו מחיים, אבל סופו למות, לכן מעידין עליו לאחר זמן להשיא את אשתו, היכא דלא גירשה. עכ"ל.

וע"ש בתוס' ד"ה ואי ס"ד, שכתבו, ומשני חי הוא וסופו למות לאלתר, קודם שיתירוה ב"ד לינשא. עכ"ל. הרי התוספות הבהירו והדגישו שאינו יכול לחיות זמן רב, אלא סופו למות לאלתר.

וכן אמרו שם, תניא ראוהו מגויד או צלוב על הצליבה ורמז ואמר כתבו גט לאשתי, הרי אלו יכתבו ויתנו. נמצא דכל זמן שהוא חי, אעפ"י שברור לגמרי שימות מיד, בינתיים יש לו דין של חי וגיטו גט, ובודאי שקידושיו קידושין, ונקרא חי לכל הדינים כולם.

וכן פסק מרן ז"ל בשו"ע אהע"ז (סימן קכ"א ס"ח), וז"ל, שחטו בו שנים או רוב שנים, וכן אם היה מגוייד או צלוב והחיה אוכלת בו, ורמז ואמר כתבו גט לאשתי, כותבין ונותנין כל עוד נשמתו בו, וה"ה לנפל מן הגג. עכ"ל. ומגוייד הוא מחותך לחתיכות כמו גודו אילנא. וכמ"ש רש"י בכמה מקומות, וכן הוא בבאה"ג

שם. וגם הוא בינתיים נקרא חי עד שימות, שכל זמן שהנשמה בקרבו, הוא חי ויש לו כל הדינים של החי.

וכן מצאנו גבי טומאת מת וכן לגבי דיני יבום, וכן לדין כהן שאשתו אוכלת בתרומה, שאפילו שחטו בו שנים, אינו מטמא טומאת מת, כי עדיין הוא נקרא חי, כל זמן שהנשמה בקרבו, והיא משנה מפורשת במסכת אהלות (פ"א מ"ו), אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו, ואפילו מגוייד, ואפילו גוסס זוקק ליבום ופוטר מן היבום, מאכיל בתרומה ופוסל בתרומה, וכן בהמה וחיה אינן מטמאים עד שתצא נפשם.

וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות טומאת המת (פ"א הט"ו) וז"ל, המת אינו מטמא עד שתצא נפשו, אפי' מגוייד או גוסס, אפילו נשחטו בו שני הסימנים, אינו מטמא עד שתצא נפשו. שנאמר, הנוגע בנפש האדם אשר ימות. וכו'. עכ"ל. הרי שגם נשחטו בו שנים דינו כחי לכל הדינים הנ"ל.

וה"ה נמי בשאר בעלי חיים, וכמו שאמרו בחולין (ל' ע"א), והתנן שחט בה שנים או רוב שנים ועדיין היא מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבריה. וע"ש בתוס' ד"ה והתנן, שכ' דאין משנה כזאת בשום מקום, אלא דדייק לה ממתניתין דהעור והרוטב לקמן (ק"ז ע"ב). ע"ש. [ועיין בכ"מ פ"א מטומאת המת הט"ו שגורס והתניא.] ולקמן (ק"ז ע"ב) תנן, השוחט בהמה טמאה לעובד כוכבים ומפרכסת, מטמאה טומאת אוכלין, אבל לא טומאת נבלות עד שתמות, או עד שיתזז את ראשה.

וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות טומאת אוכלין (פ"ב ה"א), בהמה או חיה טמאה שנשחטה, אינה מטמאה משום נבלה כל זמן שהיא מפרכסת עד שתמות, או עד שיתזז את ראשה וכו'. וכן טהורה שנפסלה בשחיטתה ועדיין היא מפרכסת, או שחט בה אחד או רוב אחד, אין בה טומאה כלל עד שתמות (לא כתב שחט בה רוב שנים דא"כ נטהרה מטומאת נבלה ע"י השחיטה הכשרה).

עו"ב שם, חילק הבהמה לשנים, או שניטלה ירך וחלל שלה, הרי זו נבלה ומטמאה במגע ובמשא אעפ"י שהיא עדיין בחיים, וכן אם קרעה מגבה, או שנשררה המפרקת ורוב בשר עמה, הרי זו כנבלה לכל דבר. עכ"ל. ועיין עוד שם פ"ג הלכה ד'. (מקרים אלו הם מיוחדים שעל ידם נקראת מתה מיד ואפילו עודנה מפרכסת. וכדלהלן).

נמצא דאדם ובהמה וכל בעל חי מיקרי חי עד שתצא נפשו, וכל הדינים של מיתה לא חלים עליו כל זמן שנשמתו בו.

ג.

בדיקת החיות של אדם היא ע"י הנשימה שבחוטם או ע"י הלב

ומעתה נבא לעיין בדברי חכמינו ע"ה, ללמוד כדת מה לעשות כדי לבדוק ולקבוע מותו של אדם. והנה במסכת יומא (פ"ג ע"א) תנן, מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק כותי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל, מצאוהו חי מפקחין, ואם מת יניחוהו. ובגמרא שם (פ"ה ע"א) איתא, ת"ר עד היכן הוא בודק עד חוטמו. וי"א עד לבו וכו'. נימא כהני תנאי דתניא מהיכן הולד נוצר, מראשו, שנאמר ממעי אמי אתה גוזי, ואומר גזי נזרך והשליכי, אבא שאול אומר מטיבורו ומשלח שרשיו אילך ואילך, אפילו תימא אבא שאול, לא אמר אלא ביצירה דכל מידי ממיצעה מיתצר. אבל לענין פקוח נפש מודה אבא שאול דעיקר חיותא באפיה. דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. א"ר פפא מחלוקת (אם בודק עד לבו) ממטה למעלה, אבל מלמעלה למטה כיון דבדק ליה עד חוטמו שוב אין צריך לבדוק, דכתיב כל אשר רוח נשמת חיים באפיו.

וב"פ הרמב"ם ז"ל בהלכות שבת (פ"ב הי"ח) מי שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו, מצאוהו חי אעפ"י שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא, מפקחין עליו ומוציאין אותו לחי אותה שעה. עכ"ל. ובהלכה י"ט (שם) כתב, בדקו עד חוטמו ולא מצאו בו נשמה מניחין אותו שם שכבר מת וכו'. עכ"ל.

ומ"ן ז"ל בש"ע א"ח (סימן קכ"ט ס"ד), כתב, אפילו מצאוהו מרוצץ, שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה, מפקחים ובודקים עד חוטמו, אם לא הרגישו בחוטמו חיות, אז ודאי מת. לא שנא פגעו בראשו תחילה, לא שנא פגעו ברגליו תחילה. עכ"ל.

ועיין במשבצות זהב (אות ב') שהקשה מדאמרינן חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, וכאן אמרינן דאפילו בשביל חיי שעה מחללין עליו את השבת. וכתב דהתם לאו דוקא קאמר, והובא בכה"ח שם.

עו"ב בכה"ח שם (אות כ') בשם עו"ש דאפילו לא מצאו חיות בטיבורו, ממשיכים לפקח עליו כדי לבדוק

[1234567]

בחוטמו, שהוא עיקר חיותו, ושם יכולים לראות אם הוא מת או חי.

ולמדנו מזה דרך הבדיקה היא בנשימה, ומקום בדיקתה היא בחוטם, ואם יתברר שאינו נושם כלל מניחין אותו, דמת הוא כבר. וגם למד שבדקים בלב היינו ענין הנשימה, כי בלי הנשימה גם הלב מפסיק בתוך רגעים מעטים. וידוע אצל כל הרופאים שהנשימה תלויה בגזע המוח, ואם מת גזע המוח, שוב לא ינשום באופן עצמאי לעולם, והנה בימינו שיש הנשמה מלאכותית נראה שאעפ"י שאינו נושם יפקחו עליו, ויוציאוהו וינסו להחיותו ולהנשימו, דאפשר שגזע המוח עדיין חי, ורק דבר אחר גרם לו להפסיק לנשום, ואפשר שע"י שינשימוהו, ישתחרר משאר הדברים הלוחצים אותו, ושב ורפא לו, והיו דברים מעולם שע"י שמחלצים אותו מתוך המפולת ומרחיקים כל דבר הלוחץ עליו, וגם מנסים להנשים אותו, פעמים רבות מאד שהוא חוזר לנשום וחוזר לחיים בריא ושלם, והוא פשוט וידוע. אבל כשמת גזע המוח שוב לא יחזור לנשימה עצמאית.

[1234567]

עוד מבואר ברמב"ם ז"ל (בהלכה י"ח) הנז', דאעפ"י שברור לפי מצבו שלא יבריא, מאחר ולע"ע הוא חי, מוציאין אותו דמחללין עליו השבת אפילו לחי שעה.

נמצאנו למדים מכל האמור, שהבדיקה שבדקו רבותינו ע"ה היא בדיקת הנשימה, שכל זמן שהאדם נושם הוא חי, ואם אינו נושם מת הוא. ובדיקה זו מקורה בחוטם, וכדכתיב (בראשית ז, כב), כל אשר רוח נשמת חיים באפיו.

ובאמת כך נהגו בכל הדורות, לקבוע את מות האדם ע"י בדיקת הנשימה. והיו אנשים מומחים מהחברא קדישא, יודעים ומיומנים, שהיו באים לביתו של שכיב מרע, והיו יודעים אם הוא בגדר גוסס ח"ו, וכשהתחיל בגסיסה היו מעמידים אנשים לשומרו, ולא מניחים אותו לבד, רק יושבים אנשים בתור, יחד עם בני משפחתו, ומדי פעם מבקר המומחה, והיו יודעים לומר אם יש עדיין ימים רבים או מעטים, ופעמים רבות היו קובעים איזה יום ואיזו שעה. ובעיני ראיתי שבא לאדם מסויים ואמר יש זמן עדיין וכך הוה, או שאמר בחצות הלילה, שיציאת הנשמה תהיה רק בשבע בבקר, וכן היה. והיו בקיאים בסימנים בצורה מפליאה. וראיתי בעיני שקבעו שעה וכך הוה. ובמקום שיש ספק היו

מתכוננים היטב בחוטמו, וגם בודקים בנוצה קלה, או נייר קל, כדי לראות אם עדיין נושם או לא.

ובאמת כן היא מסקנת רבינו בעל החתם סופר ע"ה. בחיור"ד (סימן של"ח) שם נשאל על מי שרצו להורות להלין המת עד שיתחיל הבשר להתעכל, דלפני כן עדיין לא ברור לגמרי שמת, ויש להתיר להלינו, אעפ"י שיש בזה עשה ול"ת, מ"מ פקו"נ דספק אם מת דוחה איסורים אלו. וכתב שחכם אחד רצה להתיר, משום שרופאי הזמן ההוא קבעו, שא"א לקבוע הגבול בין החיים והמות אלא בעיכול בשר, והוכיח כן מסוף גדה שהזב והזבה מטמאים עד שיתעכל הבשר, ועוד דבריש פ"ח דמסכת שמחות איתא, מבקרים על המתים עד ג' ימים, ופעם אחת חי אחד אחרי כ"ה שנים, והוליד בנים. ע"ש.

וכתב ע"ז הגאון חת"ס ז"ל דהגאון יעב"ץ ז"ל מחה ליה אמוחא מאה עוכלי בעוכלא, והחת"ס כתב דהתורה אמרה (דברים כא, כג), לא תלין נבלתו כי קבור תקברנו, ויש בזה עשה ול"ת, ובע"כ שאז נמסר לנו שיעור המיתה, אולי היה אז על ידי הטבעיים הראשונים ואפשר שנשכח מרופאי זמנינו, ועליהם סמכו חז"ל בהרבה מעניני התורה וכו', או שקיבל משה רבינו ע"ה השיעור הלמ"מ. או שסמכו עצמם על הפסוק כל אשר רוח חיים באפיו, דהכל תלוי בנשמת האף וכמ"ש ביומא (פ"ה ע"א), ופסקו הרמב"ם והש"ע.

עו"כ דאין לחלק בין נפלה עליו מפולת למיתה רגילה, דהא למדו מהפסוק שהנשימה תלויה בחוטם, והפסוק לא מיירי במפולת דוקא. ועוד במיתה פתאומית יותר יש לחוש שנדמה כמת מחמת הבהלה, ואפילו הכי אם פסקה הנשימה לא מחללין שבת עליו, וע"כ שהוא כלל לכל המתים.

ודקדק כן מהרמב"ם בהל' אבל (פ"ד ה"ה), שכתב והמעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים, אלא ישהה מעט שמא נתעלף. ולא פירש השיעור, ועל כרחין שסמך על מה שכתב בפ"ב מהל' שבת הי"ח הנ"ל, שבדקין עד חוטמו, ששם ניכר יציאת הנפש. וע"כ אמר שישהה מעט שיצא מחשש עילוף, ולא אמר שישהה עד שיהיה בו סימן של עיכול בשר שהם כתמים שחורים וירוקים, שזה לפחות כמה שעות אחר יציאת הנפש, או אפילו יום או יומים, אלא ע"כ שהרמב"ם ז"ל לא חשש לזה כלל.

והריב"ש ז"ל (סס"י מ"ה) הקשה על הרמב"ם ז"ל מכן הצרפית, והחת"ס כתב שלא קשה מידי, והזכיר דברי המורה נבוכים ח"א (פרק מ"ב), שחילק בין בן השונמית דאפשר שלא מת ממש, אך בן הצרפית מת ולא נשארה בו נשמה. וע"ש עוד מזה. וכתב דלפי רז"ל שניהם מתו ממש, ובשניהם היתה תחיית המתים.

וע"ש שכתב להתיר לרופא לטפל בגוסס משום ספק פקו"נ, אבל לחוש שהמת נתעורר בו רגש חיות, זה לא שייך. עוד דן שם אם שבת הותרה גבי פקו"נ, והעלה דרך נדחה השבת משום פקו"נ, ולא הותרה.

אך אין איסור לכהן להיות רופא, משום דעלול לבא לידי טומאה, דאין למצוה אלא מקומה ושעתה, וכמו שהתיר הרמב"ן ז"ל למול אע"ג דאין לו מים חמים, ואם יצטרך לחמם לאחר מכן משום פקו"נ יחמם, אבל ביקור מתים משום חשש שמא נתעורר, הר"ז מוותר על כהונתו ומבטלה, וכ"ז אם היה איזה ספק גם בזה לא יעשה בקביעות לבטל כהונתו משום פרנסתו, אבל אין לנו שום ספק שקבלתנו אמת, והמיקל בזה (זולת פקודת המלך יר"ה שהיה חיוב מהמלכות), עובר בעשה ול"ת, ולא ישא כפיו הכהן ההוא כמבואר בטוש"ע א"ח (סימן קכ"ח). וע"ש עוד שכתב שלפי פקודת המלך אין לקבור בלי תעודת רופא, וא"כ יהיה מוטל עד שיסריח, והו"ל מת מצוה שאין לו קוברים שכהן מיטמא לו, ואין בזה היתר לרופא הכהן שיוכל למסור אומנות זו לאחר, אך כיון שאינו שומע, וא"כ לדין הוי מת מצוה ומותר להזמין הרופא הזה. וכתב שלא הודיע היתר זה להשואל, פן יאמרו סתם שהסכמתי להתיר מטעמא דידהו. (דחיישי שמא הוא חי עדיין). וע"ש. עכת"ק.

וזאת תורת העולה מדב"ק של החת"ס ע"ה, שיש לנו מסורת מחז"ל שבודקים בחוטמו ואם אינו נושם כלל, הרי הוא מת.

ד.

דברי הגאון "חכם צבי"

ובתשובת חכם צבי (סימן ע"ז) כתב, שלא עלה על דעתו שיסתפק אדם אשר בשם חכם יכולה, בזה שחיי כל בעל חי גשמי תלויים בלבו, ושבעדו יעדרו בעליו, (דפשוט שא"א להתקיים בלי לב). ולהיות שחכ"א נסתפק בתשובתי הקצרה ע"כ אפרש שיחתי.

הבס"ף משנה כתב בפשיטות שלכך לא מנה הרמב"ם ז"ל ניטל הלב, משום שא"א לה להתקיים אפי' שעה אחת, ואין זו טרפה אלא נבלה, וח"א ר"ל שזו דעת יחיד, ושהתוס' והרא"ש והרשב"א ז"ל חולקים ע"ז, וכתב חלילה לומר שדבר שרבן של ישראל הכ"מ

אבל אחר שהגוף מוטל לפנינו כאבן דומם ואין בו שום דפיקה, אם אח"כ בטלה הנשימה, אין לנו אלא דברי תורתנו הקדושה שהוא מת, ולא ילינו אותו, וכהן המטמא לו לוקה.

ומ"ש בריש פ"ח דשמחות שיוצאים ופוקדים הקברות עד שלשה ימים, ואין בו משום דרכי האמורי, ומעשה שפקדו אחד וחי כ"ה שנים וכו'. והדרישה כתב שזה רק בזמן שקברו בכוכין, והיעב"ץ דחה לזה דגם בכוכין היו משליכין עליו עפר, וכמ"ש הרמב"ם בהלכות אבל (פ"ה), ובודאי שזה מקרה רחוק מאד, דאל"כ היו צריכים להעמיד שומרים כל שלשת הימים, ומה יועיל לבקרו, אבל האמת שזה רחוק מאד ורק א' לאלף שנים שיקום אחד אחרי נפלו וביטול נשימתו, ואפי' מיעוטא דמיעוטא לא הוי, וכמו חוני המעגל שישן ע' שנים, וכתב שאין זה בגדר מה שחוששים למיעוט בפקוח נפש. וזאת לדעת שההלנה והדפיקה על המתים היא ממעשי האמורי, וכבר גילה סודם הרמב"ן ז"ל בסרקוסטה לפני המלך. והיו ישראל שנהגו כן, ולזה אמרו בשמחות שכיון שהיה פעם אחת שנמצא אחד חי אין זה מדרכי האמורי, שיש לתלות שמבקר מתו משום המעשה ההוא, ולא מחוק האמוריים.

ובזה מישב מה שהקשה הריב"ש ז"ל בתשובה על הרמב"ם ז"ל בהלכות אבל (פ"ד ה"ד), שצדיקים אין בונין נפש על קברם, ולא יפנה אדם לבקר הקברות, שזה נגד מ"ש בשמחות הנ"ל (וכתב שהכ"מ יישב את זה, אבל זה דוחק). ומישב עפ"י הירושלמי (ספ"ק דסנהדרין) שבראשונה היו קוברים במהמורות עד שמתעכל הבשר, ואח"כ מלקטים העצמות וקוברים במקום הקבוע, וכתב שבמס' שמחות מיירי במהמורות שמשם היה יכול לקום, אבל משבטלו מהמורות עוד בימי אמוראים שבירושלמי, שוב אסור לבקר בקברות לבקר המתים דזה מעשי אמוריים ובזה מיירי הרמב"ם ז"ל, וכתב בזה"ל, ולפענ"ד כוונתי האמת. עכ"ל.

וע"ש עוד בחת"ס שדחה דברי הרב השואל, דלהראב"ד אין כהנים מוזהרים בזה"ז על טומאת מת, כי כולנו טמאי מתים, ושגם הנוב"י חזר בו (ומספר שרבו

כתבו בפשיטות, ונאמר שרבותינו חולקים ע"ז. וע"ש בזה שדחה הוכחותיו של החולק.

עו"ב הקשה החכם ההוא, דהרמב"ם ז"ל מנה שם את הבהמה חסרת הקיבה והמסס ובית הכוסות, דלכאורה גם בזה א"א להתקיים אפי' שעה א', והו"ל למנות גם חסרת הלב. ותמה עליו החכ"צ ע"ה, שהלב אינו כשאר אברים שאפשר לחיות בלעדיהם עד יב"ח, משא"כ הלב.

עו"ב שידענו שנפש המחיה משכנה בלב וע"כ נטולת הלב היא נבלה, והביא מהזהר הקדוש (פ' שלח) ת"ח כד ברא קב"ה בר נש בעלמא וכו', ויהיב ליה חילא ותוקפא באמצעותא דגופה דתמן שריא ליבא, דהוא תוקפא ומזונא דכל גופא ומתמן איתון כל גופא וכו', והא לבא אחיד ואתקף באתר עילאה דהוה מוחא דרישא וכו'. ע"ש. עוד הביא מהזהר (פ' פקודי) דלבא איהו קיומא ויסודא דכל גופא. עכ"ל. הרי מפורש בדברי הזהר"ק שכל תוקף וחיל של הגוף תלוי בלב.

עו"ב הביא מהאר"י ז"ל שכתב שהלב הוא משכן הנפש החיונית, והוא מת אחר מיתת כל האברים, וע"ש באורך מדברי הזהר"ק פ' נשא, ופי' שכל אבר שנופלת עליו זיעה הוא מחמת הרוח שנפטר ממנו ומת אבר אבר, וידוע דהידים והרגלים מתות תחילה מחמת ריחוקם מן הלב, ואח"כ הקרוב קרוב ללב נשאר בסוף, וע"כ א"א שהלב ימס ויכלה וכל הגוף קיים. וגם א"א שיכרא בע"ח בלא לב.

עו"ב החכ"צ ומה שמצא בשחיטות הר"צ שמצאו שתי לבבות בפרה והטריפוח, ור"ל שכך תחיה גם בלי לב שהרי כל יתר כנטול דמי, וכתב החכם צבי שכשכתוב "זה כזה" טבע כף הדמיון שאינו שוה ממש, כמ"ש אצלי במקום אחר, ומבואר מאד בכמה מקומות בתלמוד ובזהר, על פסוק כמראה אדם, ועוד פסוקים רבים, וכן באיכה רבתי היתה כאלמנה, ועוד רבים. והוכיח מגדה (כ"ד) גולגלתו אטומה אינו ולד, ואין אמו טמאה לידה. והרמב"ם ז"ל כלל בהלכות בכורים (פי"א הי"ד) דכל שאין אמו טמאה, הבא אחריו הוי בכור לכהן. וא"כ גולגלתו אטומה לא חשיב ולד כלל, ואילו בשני ראשים חשיב ולד, וכמ"ש במנחות (ל"ז) בעא מיניה פלימו מרבי, מי שיש לו ב' ראשים באיזה מהן מניח תפילין, א"ל או קום גלי או קבל עלך שמתא, אדהכי אתא ההוא גברא א"ל איתליד ליה ינוקא דאית ליה תרי ראשין, כמה בעינן למיתן לכהן, אתי ההוא סבא תנא ליה חייב ליתן לו עשר סלעין, איני והתני רמי

בר חמא מתוך שנאמר פדה תפדה את בכור האדם, שומע אני אפי' נטרף תוך ל' יום, ת"ל אך חלק, שאני הכא דבגולגולת תליא רחמנא. ומבואר בגמ' זו דבשני ראשים ולד הוא, מדחייב בפדיון, ולא דמי לגולגלתו אטומה, וחזינן דמ"ש כנטול אינו דומה ממש, דאם נברא בלא ראש ברור שגרע מגולגלתו אטומה ולא הוי ^{לד} ולד כלל, וזה שיש לו ב' ראשים חשיב ולד.

וה"נ בלי לב א"א ליבראות כלל, אבל בשני לבבות אפשרי לחיות, רק הוא טרפה, ואע"ג דאמרינן כל יתר כנטול דמי, וא"כ גם בחסר הלב נימא שהיא טרפה, אלא שהוכיח הוא ז"ל דמה שאומרים בכל מקום, על דבר זה שהוא כמו זה, אינו כמוהו ממש. וגם יתר לא דמי לנטול לגמרי. וע"כ בשתי לבבות חשוב טרפה שהרי יכול לחיות איזה זמן, אבל נטולת הלב, לא יכולה להתקיים כלל, ואינה טרפה אלא נבלה. וע"ש שהאריך מאד בכל זה בראיות נפלאות.

עו"ב הח"צ שהחכם ההוא הביא מספר שערי שמים, ששורש התנועה היא מן המוח ולא מהלב, והוכיח מקוף א' שהיה לו, והוציא לבו והתנועע י"ב שעות, וכן נמצא בצידי עופות שמוציאין הלב וכו' ויעופפו. והגיד לי א' מאומתנו הנאמנים, כי פעם ראה שהוציאו לב מן העוף ודילג ממטה למעלה זמן מרובה. וכתב הח"צ שמ"ש שערי שמים הוא דעת גאלינוס שר"י, אבל אריסטוטליס שר"י סובר שהכל תלוי בלב, וכן דעת הרמב"ם ז"ל, כמבואר במורה, וגם הסובר שהתנועה היא במוח, מודה שהחיות הוא בלב, שלא נחלק בזה אדם מעולם, ותנועות הקוף והעופות הנ"ל, אין זה חיות אלא פירכוס בעלמא. והזכיר המשנה דאהלות, שאם הותזו ראשיהם מטמאים אע"פ שמפרכסין, שזה כזנב הלטאה. וכנ"ל. שאע"פ שמפרכס מיקרי מת. תדע שבאותו ספר כתוב שלפעמים חותכים ראש האדם וילך הגוף דרך מוגבלת, וסיפרו לו שכן הוה באחד וכו'. ומשנתינו היא בפ' עגלה ערופה סוטה (מ"ה) נמצא ראשו במקום א' וגופו במקום אחר, מוליכין הראש אצל הגוף דברי ר"א, ר"ע אומר הגוף אצל הראש. ובגמ' א"ר יצחק במת מצוה קנה מקומו פליגי, מר סבר גופיה בדוכתיה נפיל רישיה דנאדי ונפיל, ור"ע סבר רישא היכא דנפיל נפיל, גופיה הוא דרהיט ואזיל. וידוע דהלכה כר"ע, והרי שהגוף רץ אחר שחתכו הראש, אעפ"י שכשנכרת ראשו דינו ברור שבודאי מת ומטמא באוהל, שאפי' נשברה מפרקתו ורוב בשר עמה מטמא באוהל, וכ"ש בנחתך הראש

לגמרי. ובע"כ התנועה לחדר, וחיות לחדר, וע"כ גם בניטל הלב יכול לרוץ ולקפוץ וזהו הפירכוס.

וב"ש ביומא עד היכן בודק עד חוטמו, וכתב רש"י דמ"ד בלב, שנשמתו דופקת שם, ולפעמים אין הדפיקה ניכרת ע"ג החזה, וניכר בחוטמו, וכתב החכם צבי, ודבר ברור שאין נשימה אלא כשיש חיות בלב **שממנו** ולצורכו, היא הנשימה. והראב"ע ז"ל בפסוק ויפח באפיו, כתב וטעם באפיו, שהם יוציאו האויר החם מחום הלב ויביאו אחר, מבואר שהחיות תלוי בנשימה עוד הביא מהכוזרי (מאמר שני סי' כ"ו). ע"ש.

וגם רבינו סעדיה גאון ז"ל שהיה חכם גדול ומופלג בתורה ובחכמה בימי הגאונים הראשונים ז"ל, (במאמר ו') כתב כהדברים הנ"ל, שהנשימה מרחיקה העשן הרע מן הלב וכו'. ע"ש. ומדברי כל הראשונים והאחרונים עולה בבירור שהנשימה היא צורך הלב, ואם אין לב אין נשימה, ועוד האריך מאד בדברי ראשונים ואחרונים, שהחיות תלויה בלב.

ובזהר חדש (ד"ט ע"א) ר' עזריה אמר הנפש מקומה בלב, והיא מניעה לכל הגוף, ומונחת באמצע הגוף ומאירה לכל הגוף וכו', והגוף מתקיים בנפש והנפש באויר והאויר בבורא יתברך. עכ"ל.

עו"ב החכ"צ שם, שאפילו יעידו ב' עדים שלא היה לב לתרנגול, עדות שקר היא, והוכיח כן, ואח"כ כתב ומעידני, שהיתה אשה אחת משכלת ובקיהא בתרנגולים, ופתחה בטן התרנגולת והוציאה את המעיים, ואמרה לאשתי ראי פלא שלא נמצא לב לתרנגולת, ואמרה לה אשתי שתבדוק ותחפש בארץ, ובדקה ומצאה הלב בין הקסמים, באופן שנפל שם ולא הרגישה בנפילתו עם היותה בקיאה וזריזה, וזה מלמד שיכול לקרות שיפול ויעידו שאין לה לב. וע"ש עוד מזה.

וראיתי למרן גדול דורנו הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א בספרו הבהיר הליכות עולם ח"ה (עמוד רכ"ו) שדן שם באורך בדין תרנגולת שלא מצאו לה לב ע"ש.

העולה מדברי הרב חכם צבי ז"ל שכל החיות תלויה בלב, וגם למ"ד שהתנועה תלויה במוח, החיות בלב. ואין אפשרות להתקיים בלי לב כלל, ולא דומה לשאר אברים, ונפש המחיה משכנה בלב, והלב מת לאחר כל האברים, ואין נשימה אלא כשיש עדיין חיות בלב.

והנה כל זה הוא בנשחטו בו שני סימנים ובצלוב

ומגוייד, או במי שנפלה עליו מפולת והוא כאבן דומם, בלא תנועה ובלא דיבור, דחיישינן שמא לא מת עדיין לגמרי, וצריך לבדוק בחוטמו וככל הנ"ל.

ה.

בדין ניתו ראשו אע"פ שמפרכס חשוב כמת
ובדין נשברה המפרקת

אבל יש דברים אחרים שאין צריך לבדוק מאומה, שתיכף ומיד שקורים דברים אלו, נחשב אותו אדם או אותו בעל חי שכבר מת, ואין צריך לבדוקו כלל. וכמו שאמרו באהלות הנ"ל (פ"א מ"ו) אינו מטמא עד שתצא נפשו, ואפי' מגוייד ואפילו גוסס זוקק ליכוס ופוסט מן היכוס, מאכיל בתרומה ופוסל בתרומה, וכן בהמה וחיה אינן מטמאין עד שתצא נפשם. והוסיפה המשנה וכתבה, הותזו ראשיהם אעפ"י שמפרכסים טמאים, כגון זנב הלטאה שהיא מפרכסת.

וכתב הרמב"ם ז"ל בפירושו למשנה, אמר יתברך (במדבר י"ט) הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות, ביאר בזה הפסוק שלא יטמא עד שימות. ואם היה בענינו (כלומר שהיה מגוייד או גוסס) לא יטמא בו בחיותו, וכאשר במת אשר טומאתו חמורה לא יטמא עד שימות, כ"ש הנבלה והשרץ. ומגוייד, הוא חתוך או נדקר. וגוסס, הוא בפרק המות. וביאור הותזו ראשיהן, נבדלו ראשיהן. מפרכסים, מתנועעים והתנועה אשר ינועו האברים אחר המות יקרא פרכוס. זנב הלטאה, הזנב יתנועע מאד מאד אחר חתוכו, ואמנם יקרה זה לקצת מיני בע"ח, כאשר לא יהיה הכח המתנועע, מתפשט בכל האברים, משורש והתחלה אחת, אבל תהיה מתפרדת בכל הגוף. עכ"ל. וע"ש בשאר המפרשים.

עוד כתב בהלכות טומאת המת (פ"א הט"ו) כתב הרמב"ם, המת אינו מטמא עד שתצא נפשו, אפילו מגוייד או גוסס, אפילו נשחטו בו שני הסימנים אינו מטמא עד שתצא נפשו, שנא' (במדבר יט, יג), בנפש האדם אשר ימות. נשברה מפרקתו ורוב בשר עמה, או שנקרע כדג מגבו, או שהותז ראשו, או שנחתך לשני חלקים בבטנו, הר"ז מטמא. אעפ"י שעדיין הוא מרפרף באחד מאבריו. עכ"ל.

והנה במשנה דאהלות הנז', נזכר רק הותזו ראשיהם, שחשובים מתים ומטמאין מיד. והרמב"ם ז"ל הוסיף גם נשברה המפרקת ורוב בשר עמה, והיא מימרא דרב יהודה אמר שמואל נשברה המפרקת ורוב בשר עמה מטמא באהל (חולין כ"א ע"א). וגם מה שכתב,

וכפשטות לשון הברייתא דקתני גם במליקה הראש לעצמו והגוף לעצמו. ודלא כפירש"י ז"ל. עכ"ד הכ"מ.

ובאמת כדברי מרן ז"ל מפורש בפי' המשנה להרמב"ם ז"ל הנ"ל, שכתב, הותזו ראשיהם, נבדלו ראשיהם. והיינו שנבדלו מן הגוף וכמ"ש הכ"מ. וכן ראיתי בפירוש רב האי גאון ז"ל למשנה שם שכתב הותזו, פירוש נחתך ראשם.

נמצאנו למדים מדברי המשנה ומפסק הרמב"ם ז"ל, שאין האדם מטמא כל זמן שהוא חי, אפי' שהוא במצב שבדאי ימות, בעוד איזה זמן, מ"מ לע"ע הוא חי. וכמו נשחטו בו שני הסימנים שבדאי ימות, ואפי' אינו מטמא עד שתצא נפשו. וע"כ במצב זה אם רמז ואמר כתבו גט לאשתי, כותבין ונותנים. דבינתים חי הוא ויש לו כל הדינים של חי. וכנ"ל.

אבל אם הותז ראשו, או נשברה מפרקתו ורוב בשר עמה, או נחתך לשני חלקים, אעפ"י שעדיין מפרקס, מטמא טומאת אהל, שכבר מת הוא לגמרי. ורק מפרקס כזנב הלטאה, ופירכוס זה אינו כלום.

ו.

היכא שמת גזע המוח חשיב כנתיז הראש לגמרי **ובנידון** דידן יש מקום לדון ולומר דאם מת המוח וגם גזע המוח לגמרי, הוי כהותז ראשו לגמרי, דאין שום קשר עוד בין הראש, ובין הגוף. ואין צריך בדיקה לא בלבו ולא בחוטמו. דכבר מת ובטל מן העולם לגמרי. ואעפ"י שנושם ע"י המכונה, והלב פועם רגיל וכו', לאו כלום הוא שכל זה הוא מלאכותי.

וכמו שסיפר לי הרופא הנז' וחבריו פרופ' הרב שפרן, וד"ר הרב הלפרין העי"א שהם חכמים בתורה ומדע ויר"ש מרבים, והיו נושאים ונותנים בדינים אלו לפני הגאון האדיר מוהרש"ז אורבאך זצ"ל, והציע להם לעשות נסיון כדי להוכיח, שהנשימה וכן פעילות הלב ושאר אברים, הנעשים ע"י אותה מכונה, לא נקרא חיות כלל, ועשו כן עפ"י עצתו אליהם, ושחטו כבשה מעוברת, וחיברוה למכונת ההנשמה כראוי לה, ואחר חצי שעה יילדה בניתוח קיסרי, והולד יצא חי. ושוב אמר להם לעשות נסיון נוסף והביאו עוד כבשה מעוברת, וכתרו את ראש הכבשה והפרידוהו מהגוף, והמשיכה לנשום מהמכונה המנשימה, ועל ידי זה המשיכו הלב ושאר המערכות לעבוד, והצליחו לילד אותה אחרי חצי שעה, והולד חי עד עצם היום הזה. והנה כרותת ראש חשיבא מתה בלא שום ספק שבעולם,

קרעו כדג מגבו, בגמ' שם א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן קרעו כדג מטמא באהל, א"ר שמואל בר יצחק ומגבו. ואמר שמואל עשאה גסטרא נבלה. א"ר אלעזר ניטל הירך וחלל שלה נבלה וכו'. ע"ש. ופירש"י ז"ל גסטרא שחתכה לרוחבה וכו', כל דבר החלוק לשנים הרי גסטרא. נמצא דכל אלו חשובים שכבר מתו, ואעפ"י שהם מפרכסים עדיין הם מטמאים טומאת מת.

ומרן ז"ל בכסף משנה שם, הביא מ"ש בגיטין (ע' ע"ב), אמר שמואל שחט בו שני סימנים, ורמז ואמר כתבו גט לאשתי, הרי אלו יכתבו ויתנו, אלמא חי הוא.

ובמסכת חולין (קכ"א ע"ב) גבי בהמה אמרו, שחט בה שנים או רוב שנים, מטמא טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבלות, אבר ובשר הפורשין ממנה כפורש מן החי. ועוד שם (ל' ע"א) תניא, שחט בה שנים או רוב שנים, ועדיין מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבריה. והקשה שם מאהלות הנ"ל, דהותזו ראשיהן מטמאין אעפ"י שמפרכסים עדיין. ובמסכת חולין (כ"א ע"א) אמרו מאי הותזו, ר"ל אמר הותזו ממש, ורב אסי אמר כהבדלת עולת העוף לרבי אלעזר ב"ר שמעון, ומשמע שם דגם לר"ל דאמר הותזו ממש, היינו שחיתת שני הסימנים (וקשה, דשם אמרו הותזו ראשיהן אעפ"י שמפרכס מטמא, ואי הותזו היינו נחתכו שני הסימנים, הרי בחולין ובגיטין אמרו שבנחתכו הסימנים הוא חי לכל דבריו).

וכתב הכס"מ שצ"ל שרבינו מפרש דהותזו ממש, היינו שנחתך כל הצואר, דבזה דומה לנשברה המפרקת ורוב בשר עמה (שכתב הרמב"ם ז"ל שם שזה מטמא אעפ"י שמפרכס עדיין), הא לאו הכי אעפ"י שנחתכו הסימנים אינו מטמא. וכתב שזה נראה מדבריו (שבסוף פ"ד משאר אבות הטומאה) גבי הותזו ראשיהם דגבי שרץ. ואע"ג דממה שאמרו בגמ' שם, וא"ל ר' ירמיהו לר' אסי כהבדלת העוף לרבנן ולא פליגיתו, משמע דלחתיכת שני הסימנים קרי הותזו ראשיהם, דהא רבנן לא ממעטו אלא דלא נימא דסגי ברוב שנים, דנחתכו שניהם לגמרי משמע דסגי למליקה, ולא פליגיתו, משמע דלחתיכת שני הסימנים קרי הותזו, דהא רבנן לא ממעטי אלא דלא נימא דברוב שנים סגי אבל בכל השנים משמע דסגי למליקה, ומדקאמר ולא פליגיתו משמע דמאן דאמר הותזו ממש בחתיכת שני הסימנים סגי. וי"ל דאפילו תימא דלישנא קמא סבר הכי וכדמשמע מפירש"י, ללישנא בתרא ליכא הכרע, ואיכא למימר דהותזו ממש היינו הותזו לגמרי כפשטיה, ועוד י"ל דאפילו ללישנא קמא בעינן הותזו כל הראש לגמרי,

היא, שהמוח שלהם עדיין חי, וכל זמן שהמוח חי, יש עוד סיכוי שישוב לחיות, ושב ורפא לו.

ועדיין אנו צריכים למה שכתבתי בעניותי, דגוסס עומד למוות ורובם למיתה, אבל ברגע זה הוא עדיין חי, וחי אינו מטמא, ויש עליו כל הדינים של חיים דגם חיי רגע אסור לאבד, ומחללין עליו שבת וכו', וכבר היו דברים מעולם שגוסס חזר לתחיה ושב ורפא לו. אבל הותז ראשו לגמרי או נשברה מפרקתו ורוב בשר עמה, כבר נפסקה חיותו לגמרי, ולא נשאר אלא פרכוס שהוא כזנב לטאה.

שו"ר בשבט הלוי ח"ז (סימן רל"ה), בתשובה לתלמידו הגר"מ הלברשטאם (שליט"א), שכתב דעיקר הדבר מה קודם במיתה, הלב או המוח, הנה אעפ"י שפשטות הש"ס (יומא פ"ב ע"א), דעד היכן בודק עד חוטמו, ומסיק דלכו"ע עיקר חיותו בחוטם, ומכל הסוגיא רואים דאם נפסקה הנשימה נקבע מותו בודאי, ואין ספק מחמת הלב [שאין לחוש ולבדוק את הלב].

אבל האמת לא כן הוא, דיסדו רבינו הח"צ והחת"ס (יו"ד סי' של"ח), דהלב קובע ג"כ עכ"פ, והוא אמיתה של תורה. ועל פי התורה לא נחשב מת כי אם באפיסת פעימת הלב וגם הנשימה, ומ"ש חכ"צ שאם ינוח הלב כהרף עין ימות ויבטלו כל תנועותיו, הוא האמת, וכל ראיותיו מהזוה"ק וחז"ל והרב סעדיה גאון, אין לחלוק עליהם. וממילא כשהלב עדיין חי מיקרי האדם חי ואסור להמיתו או לקרב מיתתו בגרמא, ודברי החכ"צ הם להלכה, ולא רק מצד מדע ולא כמי ששגג בזה. ובד"ה אבל, כתב, אבל כל שמוטל כאבן דומם ואין בו שום דפיקה וכו', ואם אח"כ בטל הנשימה אין לנו אלא דברי תורתנו הקדושה, שהוא מת וכו', והוא עפ"י מ"ש לעיל, כשאמרה תורה כי יהיה באיש חטא משפט וכו' כי קבור תקברנו וגו', נמסר לנו שיעור מיתה הלמ"מ.

עו"ב דאין לקבל מ"ש מדעי אחד עפ"י החת"ס (יו"ד סי' קס"ז), דכיון דנתברר צורת בית חיצון של אשה, שהוא אחרת במציאות ממ"ש רש"י ותוס' ומהר"ם לובלין, אין לאחר המציאות כלום, וה"ה בנ"ד לא צדקו שתלו הענין בחיות הלב, אלא העיקר מיתת המוח, כמו שנתגלה במדע. וכתב עליו דזה טעות גמור, דהתם נחלקו הרמב"ם וסיעתיה על רש"י ותוס', ובאה המציאות והכריעה כדעת הרמב"ם ז"ל, אבל בנ"ד מי מהראשונים קבע אחרת ממ"ש החכ"צ והחת"ס, וממה שמקובל בידינו מימות עולם, ועוד איזה מציאות

ועם כל זה הלב וכל האברים המשיכו לפעול, וגם ילדה ולד חי זמן רב אחר שנכרת ראשה. ובע"כ צ"ל, דבכה"ג משתמשים בגוף כעין מכשיר האינקובטור, והם מספקים לו חמצן ושאר דברים הנדרשים כמו שמספקים אותם באינקובטור, ואין זה חיות כלל. וגם אין בו שום דעה ושום תגובה רצונית כלל ועיקר, וגם הפעולות ודופק הלב וכו' הכל הוא כזנב הלטאה, שכן הלב יכול לפעול מכוח עצמו, שכבר בדקו הרופאים ומצאו שאם ינטל לב מבעל חי, ויניחוהו בנוזלים מתאימים ימשיך לפעום רגיל, כשיספקו לו חמצן וכו'. אעפ"י שהוא מנותק מהגוף לגמרי. והיא הוכחה גדולה ונכוחה.

ונשוב לדברי הפוסקים בזה. שראיתי באליה רבא להגר"א ז"ל על מתני' דאהלות (פ"א מ"ו) הנ"ל, שכתב וז"ל, ואפילו מגוייד שאינו יכול עוד לחיות אינו מטמא, משום דדעתו צלול. ואפילו גוסס שאין דעתו צלול אינו מטמא, משום שיכול עוד לחיות. עכ"ל.

ונמצא דבעינן שיהיה במצב שאינו יכול לחיות עוד כלל, וגם שאיבד צלילות דעתו ואז מיקרי מת ומטמא, אבל כשחסר אחד מהם, אינו מטמא, מיהו לפי מה שדקדקתי בדברי הרמב"ם ז"ל נלע"ד, דההגדרה קצת שונה, דיש לחלק בין עומד למוות בודאי דעדיין הוא חי לע"ע, ובין מת ממש. דלמדו מהפסוק, הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות, דלא מטמא עד שימות ממש. ובהותז ראשו ונשברה מפרקתו ורוב בשר עמה, קים להו לחז"ל שהוא מת ממש, ולא שעומד למוות. ופשוט דבאלה אין בו כבר דעת לגמרי, שהוא כבר מת. ונלע"ד שגם בזה שמת מוחו כבר הגיע לדרגה זו והרי הוא מת.

ובתפארת ישראל באהלות שם (אות כ"ט) כתב ד"עד שתצא נפשו", היינו שאין רוח חיים באפו, ומדכפל וכתב בפסוק (במדבר יט, יג), מת אשר ימות, ש"מ דבעינן שתצא נפשו לגמרי, ומדלא כתב אשר מת, ש"מ דאפי' שעדיין מפרכס דינו כמת. ע"ש.

ובאות ל' שם ביאר תיבת "מגוייד", ואח"כ כתב, וכל הנך אעפ"י שודאי שלא יחיו עכ"פ בעלי שכל הם, ובכלל החיים עדיין. ובאות ל"א כתב, אע"ג דרוב גוססים למיתה, אפ"ה כיון שעדיין הוא בשכלו ואפשר שיחיה עוד, לא אזלינן בכה"ג בתר רובא. עכ"ל. ואי לא דמסתפינא הייתי אומר בכונת דברי האליה רבא הנ"ל שכתב משום שדעתו צלולה, וגם התפארת ישראל שכתב שעדיין הוא בשכלו ואפשר שיחיה עוד. שכונתם

הכריעה כאן, ואין זו מציאות, ואין בה להכחיש כונתו. דכל עוד הלב חי האדם עדיין בחיים, ואין קביעת מיתת המוח קובעת את מיתת האדם. וקרוב שיתגלה שאם הלב עובד עדיין גם גזע המוח לא מת בשלמות. עכתד"ק.

שפ"ה

ובאמת בעבר מעולם לא אמרו לבדוק במוח, ומיהו אין מזה ראייה כלל, דלא היה בימים ההם שום דרך לבדוק המוח, כי אז לא היו המכונות והמכשירים שיש בימינו הן מכונות של בדיקת המוח, והן מכונות ההנשמה. וכשהיה מת המוח, תיכף לאחר כמה רגעים גם הלב מת בעקבותיו, ולא שיין לבדוק את המוח כלל. וע"כ היה אפשר לבדוק רק הלב אם עדיין הוא דופק, וכן את הנשימה בחוטם, אבל לא היה אפשר לבדוק את המוח באותם ימים, וע"כ אין ראייה ממה שלא הזכירו בדיקת מוח כלל.

שפ"ה
שפ"ה

וכן נראה פשוט כמו שכתב דאין לדחות הקבלה שבידינו, אך לענ"ד אין אנו סותרים דברי החכ"צ וחת"ס ואפי' כחוט השערה. ואה"נ שכל זמן שהלב חי ופועל, האדם עדיין בחיים, אבל הלב הזה שפועל מכוח מכונת ההנשמה לא מיקרי חיים. ואין הוכחה גדולה מזו, דהרי בנכרת הראש ונפרד מהגוף קי"ל שנחשב מת והוא מטמא באהל וזו משנה ופסקה הרמב"ם ז"ל ואין בה מחלוקת, וידוע ומפורסם דבכולי תלמודא דאמרינן פסיק רישיה ולא ימות. ובימינו אלה הוכיחו בבירור שגם אחר כריתת ראש הכבשה, המשיך הלב לפעום ע"י החיאה ומכונת ההנשמה, וגם יילדו אותה אחר חצי שעה מכריתת הראש, בניתוח קיסרי ולד חי, שחי עד היום, וע"כ צ"ל דאין זה חיות אמיתית. דלא יעלה על הדעת לומר שהראש נכרת והפרידוהו לגמרי מהגוף, והוא עדיין חי, מפני שהלב פועל ע"י המכונה, הדוחסת חמצן ומוציאה אויר חם, וממשיכה להפעיל הגוף כמו חי רגיל, דברור שמשתמשים בגוף כמו אינקובטור, דזה פשוט שהוא מת. וגם בזה אם יתברר בלי ספק כלל, שהמוח מת כולו כולל גם גזע המוח, ולא עובר אליו לא דם ולא חמצן, ק"ו אם התנפח ומרקיב. דזה בודאי מת, וגם אינו נושם עוד כלל וכלל, ורק המכונה מנפחת בו, דבודאי שלא על זה דיבר החכם צבי וחת"ס ע"ה. ובודאי שלא לזה התכוונו בגמרא ובזהר ושאר הספרים, באומרם שהלב הוא עיקר החיות של הגוף ומקורה. שכל דבריהם אמת ויציב, מיהו היינו כשהלב פועל מעצמו, מצד החיות שבו, אזי הוא מקור חיות כל אברי הגוף וגידיו מכף רגל ועד ראש. אבל כאן שיש כוח אחר מעורב בו ולוחץ ודוחס אויר בראותיו וכו', אין זה אלא

כמו שעון שממלאים אותו והוא עובד מעצמו ואם נתקלקל מפסיק לפעול. ובא צעיר אחד ואמר שהוא יפעיל את השעון, והיה מזיז את המחוגים בידו, ואומר הנה עיניכם הוראות שהמחוגים עובדים והרגעים וגם השעות חולפות, וכמובן שכולם מבינים שהשעון עדיין מקולקל ולא עובד, כי זה שהוא מסובב השעות בידו אינו כלום. וכן הוא כאן שהנשימה העצמית כבר הפסיקה לגמרי, ומחברים אותו למכונה והיא מנשימה אותו בדרך מלאכותית, וכשהפעולה נעשית בעוד הלב לא מת שחיותו היא עצמאית, ויכול לפעול גם כשאינו מחובר לגוף כלל, ונראה שהכל מתהלך רגיל, והמציאות היא שמשתמשים בגוף לע"ע כמו באינקובטור וכמו בכבשה ההיא. ואין שום שינוי מדברי החכם צבי וחת"ס ע"ה, רק הם דיברו במציאות, ובימינו התחדש דבר מלאכותי, שכל זמן שהמוח חי, הוא מציל חיים ויכולה מכונה זו להשיבו לבריאות תקינה. אך מרגע שמת המוח לגמרי, דהו"ל כנכרת ראשו, כל הפעולה שפועלי הלב והראות הם מלאכותיים בלבד ואינם סימני חיים.

תדע שגם הגאון אגרות משה ע"ה בחיו"ד ח"ב סימן קמ"ו ועוד. גם הוא כתב כדברי הגאון בעל שבט הלוי יבלחט"א, והוא אמר שבהשתלת הלב רוצחים ב' נפשות, של המושלת וגם של זה שלקחו ממנו את לבו. ואיהו גופיה בחיו"ד ח"ג וח"ד, העלה בשופי דכשהמוח מת לגמרי חשיב מת, אע"פ שהלב ממשיך לפעום ע"י מכונת ההנשמה, וזה בתנאים ובדיקות של אותם ימים, ועל אחת כמה וכמה בבדיקות ותנאים של ימים אלו. ובודאי שלא התעלם ממנו מה שכתב בתחילה, אלא ששם דיבר במצב שלקחו לב מחולה סופני, שהיה במצב שעדיין היה נושם במצב עצמאי, וכאן מדובר באדם שהפסיק לנשום מצד עצמו, אלא שחיברוהו למכונת הנשמה.

ואין שום סתירה לדברי הגאון שבט הלוי שליט"א, ובודאי שאין סתירה להגאון חכם צבי וחת"ס סופר ושאר פוסקים.

ויש מקום לומר שגם גוסס לא מיקרי, שהרי רבותינו דימו פירכוס זה לזנב הלטאה שזה לא נחשב חיות כלל. ובין גוסס רגיל חי הוא בינתיים רק גוסס למות, כלומר בשלבים אחרונים של החיות שלו, ואז החיות קלושה וחלושה, אבל חי עדיין, ואינו מטמא. אבל נכרת ראשו, או נשברה מפרקתו ורוב בשר עמה כבר נחשב מת ומטמא, ופירכוסו היא תנועה בעלמא כתנועת הזנב

של לטאה שאין זה מעיד על חיות כלל. (וההורגו אינו חייב עליו מיתה, משא"כ הגוסס שחייבים מיתה על הריגתו כמו ההורג אדם בריא).

וידוע דאחר שחיטה ופשיטת העור, ואחר שמחלקים כל הבהמה לחלקים נפרדים, ואחר הוצאת כל הקרביים וכו', ופושטים עור של הראש והפנים ועדיין ממשיכים השרירים של הפנים להתנועע כמה שעות, וכן בעוד איזה אברים, וכאשר ראיתי בעיני פעמים רבות מאד. ופשוט דאין זה כלום. ומאחר ומצאנו שיש אפשרות שהלב יפעל עם הראות וכל הקרבים גם לאחר הפרדת הראש לגמרי מן הגוף, בע"כ צ"ל דהואיל ואינם פועלים מעצמם, רק מפעילים אותם במכונה חיצונית, לא מיקרי חיים כלל.

ואשר ע"כ אין שום סתירה במה שאומרים הרופאים, וביניהם רבים שהם יראי שמים וחרדים לדבר תורה ושומרים קלה כבחמורה, והם מומחים גדולים גם ברפואה, ואומרים שיש אפשרות לברר באופן ברור והחלטי שהמוח מת לגמרי, ושזה נחשב כמו שהוציאו ממנה כל המוח לגמרי, וכמו שכרתו את ראשה והפרידוה מגופה, א"כ זה נחשב למת, ומה שהלב פועל הוא רק ע"י מכונה, שאין אפשרות שימשיך לפעול מעצמו בכה"ג שמת המוח, כי ברור וידוע שפעולת הריאות היא מגזע המוח, שעל ידו מופעלים **עצבים** שמכווצים הריאה, ובוזה נושפת ומוציאה האויר הרע, ושוב משתחררים העצבים והריאה שואפת אויר חדש מלא חמצן, להחיותה ולהחיות הלב וכל הגוף, וכשמת הגזע של המוח הנשימה מפסיקה תיכף ומיד, ועם הפסקת הנשימה, הלב ימות אחרי דקות אחדות שאין לו אויר וחמצן, וא"כ מיתת המוח היא מיתה גמורה. אלא שהלב והריאות ממשיכים לעבוד ע"י המכונה, וכבר ביררנו שאין זה נקרא חיות.

ורק אמנם יש מקום לעיין, דאחר שידוע שגם אחר שהמוח וגזע המוח מתו, מ"מ הלב יכול לחיות איזה רגעים בלי מכונה ובלי החיאה, ובאותם רגעים ודאי חי מיקרי וההורגו נקרא רוצח, וא"כ יש לדון בזה שע"י המכונה מנענע את הלב אולי יקרא שהוא חי עדיין. ולענ"ד אינו כן, דאפשר שאחר שמת המוח לגמרי חזר דינו כמו שכרתו את הראש מהגוף ומת הוא לגמרי, ומה שחז"ל לא אמרו זה, הוא משום שלא היו אז הכלים לבדוק דבר זה בודאות גמורה, אבל אמרו כרות הראש ושבורת המפרקת ורוב בשר עמה, וכן

אמרו נחתך לשנים מבטנו ועוד, וזה לא פחות מהם, אלא שבכרות הראש וכל הנך הדבר ניכר ונראה לעין בבירור גמור, ע"כ חרצו דינו שהוא כבר נחשב למת. אבל לענין מות המוח צריך לחפש הבדיקה הנכונה שעל ידה נוכל לדעת בבירור גמור והחלטי, שאכן מת המוח כולו על כל חלקיו, כולל גם גזע המוח. וכן עלינו לודאת שהדברים יעשו באמת ובאמונה, ע"י אנשים מיומנים ונאמנים. ורק בימינו נתחדשו הכלים המאפשרים בדיקה זו, ואם יבצעו הבדיקות ע"י המיומנים לזה שפיר.

עוד שאל הגאון שבט הלוי נר"ו, למה ביומא לא הזכירו בדיקת הלב, ואילו החת"ס כתב שהכל תלוי בנשימת הגוף, שכן קיבלו הלמ"מ או למדו מהפסוק.

וכתב בהאי לישנא, הנה הענין פשוט דקאמר דבדק ליה עד חוטמו, ולא רק חוטמו בלבד אלא בדק עד חוטמו, דאם ימצא דנתרופץ ונחתך המוח לגמרי, הרי הוא כמת גמור, דהו"ל כהותו ראשו, דאע"פ שמפרסם אם הראש או המוח נחתכו לגמרי, עיין משנתנו אהלות פ"א, וברמב"ם סוף פ"א מהלכות טומאת מת, וסוף פ"ד משאר אבות הטומאה. עכ"ל. ומתוך דברים אלו של בעל שבט הלוי שליט"א יש סיוע למה שכתבתי בס"ד, דהרי כתב שאם נתרופץ המוח ונחתך, דינו כמו הות הראש לגמרי, וזה שהמוח מת לגמרי ונרקב, הוא גרע טפי, ובודאי דינו כהותו הראש, ונקרא מת.

עו"כ בשבט הלוי שם, שגם בודק בצדעיו וצוארו ששם ניכרת פעימת הלב, ואם אין שם פעימה ניתן לקבוע מותו ע"י בדיקת החוטם, וע"ש שכתב דבחולה צריך לבדוק גם הלב, ולא די בצוארו וצדעיו, דשמא יש איזה פעימה בלב ולא נרגשת בצוארו וצדעיו. אבל במפולת שאין פעימה בצוארו וצדעיו ואין רוח בחוטם, ההלכה היא שמחזיקים אותו למת, ואין חוששין שמא נשארה איזו פעימה בלב.

וצ"ע מנ"ל דבודקים גם הצואר והצדעים וגם החוטם, ואע"ג דדקדק כן מדכתבו בגמרא עד החוטם, י"ל דלכתחילה בודקין הראש והצואר ואם הוא חי מיד יצילוהו. וא"צ לבדוק עוד ולאכד זמן בבדיקות, אבל אם בדק החוטם נראה דא"צ לבדוק הצואר והצדעים. ועכ"פ הרי הוא מודה דבנחתך המוח לגמרי דינו כהותו ראשו, וא"צ עוד בדיקת הלב.

קובעת את מות האדם, ושבודקים ע"י נוצה או נייר דק שמימים אצל החוטם ואם לא מתנדנד הוא בחזקת מת, וכתב בזוה"ל, אלא שיבדקו איזה פעמים, ואם יראו שאינו נושם, זהו סימן המיתה שיש לסמוך ע"ז ואין להרהר, ועיין בחת"ס חיו"ד סימן של"ח שביאר באורך. עכ"ל. ודייק כן מהרמב"ם פ"ד מאכל ה"ה על זה ואין להרהר, שכתב ישהה מעט שמא נתעלף. וע"ש. ואח"כ כתב על המונשם מהמכונה, וכתב שגם מי שכבר מת שייך שינשום ע"י המכונה ונשימה כזו לא מחשיבו כחי, ונראה שלא מרגיש כלום גם בדקירת מחט. וע"ש.

וכתב שכל זמן שהמכונה עובדת לא יפסיקו שמא חי הוא ויהרגוהו, אבל כשפסקה מלעבוד שנחסר החמצן לא יחזירו הצינור לפיו, עד עבור כרבע שעה, שאם מת כבר יפסיק מלנשום וידעו שהוא מת, ואם יראו שנושם רק מתקשה יחזירו לו המכונה מיד ויעשו כן הרבה שיוטב מצבו, או שיראו שאינו נושם.

וכ"ז בחולי בידי שמים, אבל נפילה או תאונה רח"ל, לפעמים מתכווצים העצבים הסמוכים לריאה ואינו יכול לנשום, ואח"ז שינשום ע"י מכונה מתפשטים אותם מקומות ויכולים לנשום מצד עצמם. ע"ש בכל זה.

עו"כ שם בסוף התשובה, וז"ל: וכיון שאתה (הכונה לשואל הוא חתנו הרופא הרה"ג ר' משה דוד טנדלר שליט"א) אומר שעתה איכא נסיון, שרופאים גדולים יכולים לברר ע"י זריקת איזו לחלוחית בהגוף ע"י הגידים, לידע שנפסק הקשר שיש להמוח עם כל הגוף, שאם לא יבא זה להמוח הוא ברור שאין להמוח שוב שום שייכות להגוף, וגם שכבר נרקב המוח לגמרי והוי כהותז הראש בכח, שא"כ יש לנו להחמיר באלו, שאף שאינו מרגיש כבר בכלום אף לא ע"י דקירת מחט, ואפילו שאינו נושם כלל בלא המכונה, שלא יחליטו שהוא מת עד שיעשו בדיקה זו שאם יראו שיש קשר להמוח עם הגוף אף שאינו נושם, יתנו המכונה בפיו אף זמן גדול, ורק כשיראו ע"י הבדיקה שאין קשר להמוח עם הגוף יחליטו ע"י זה שאינו נושם למת. עכ"ל.

עו"כ שם באלו שיש להם רעל בגוף, כמו שלקחו הרבה כדורי שינה שאין יכולים לנשום עד שיצא הסם מהגוף, ישאירו המכונה עד שיצא הסם (ויבדקו ע"י בדיקת דם) ואז יוכלו שלא להחזיר המכונה לפיו עוד פעם, ויראו שאם אינו נושם כלל הוא מת, ואם מתקשה בנשימה יחזירו לו לחזקו. עכתד"ק.

עו"כ שמצא שכיוון בדבריו הנז', לדברי מהרש"ם ז"ל ח"ו (סי' קכ"ד), שכתב דודאי חיותא עיקרה בחוטם, אבל היינו בסתמא שאין הוכחה להיפך, דבזה סמכין אחוטם דרוב גמור הוא ואפי' מיעוטא ליכא רק אחד מאלף, דהוי מיעוטא דמיעוטא, דאין לחוש לה גם בפיקוח נפש, אבל אם רואים איזה סימן של חיות בשאר אברים, דאיתרע רובא לפנינו, י"ל דלא סמכין אבדיקת החוטם. ע"כ.

פירוש

עו"כ הגאון שה"ל נר"ו (באות ג') דאיסור רציחה יש במי שמוציא הלב וכדו', ממי שלבו עדיין פועם, מלבד שעצם ההשתלה דמקבל הלב מוטלת בספק גדול של אבוד נפש. וגם לבי מהסס אם להתיר שרפואה כזו בכלל האברים הפנימיים, וכמ"ש רבינו בחיי פ' משפטים, שלא ניתנה רשות לרופא לרפאות אלא ברפואת חוץ, ולא באברים הפנימיים. והגם שלא נפסק כן, מ"מ השתלת לב הוא שינוי גמור ממעשה בראשית וכו'. וכתב עוד מענין ההשתלה. ע"ש.

והנה בימינו יש רבים שמתהלכים ועובדים והם מושגלי לב, ופגשתי כמה וכמה, והם מתנהגים ומתהלכים ופועלים ככל האדם, בעירנות ובחיות גמורה, וזכו לחיים מחדש. והתקיים בהם לב טהור ברא וגו', וכבר יש רבים מהמושגלי לב שחיים כמה שנים. והדברים ידועים וגלויים לעין כל. וכן יש רבים שנוסעים למדינות הים וממתינים להשתלות. שבימינו נעשה כדבר שבשגרה.

עו"כ שם, ומי יכול ליתן אמון ברופאים בשעה מסוכנת, וע"כ דעת האוסרים הוא ברור על פי התורה, ואין להרהר אחריהם כלל. עכתד"ק.

והנה גם מדברי מהרש"ם ז"ל הנז' אין שום סתירה לדברינו, דבודאי שאם יש איזה חיות צריכים לתת לו הצלה, וצריך להמשיך לבדוק עד שיצא הספק. אבל כבר הודה הגאון נר"ו בהוצאת המוח דהוי כהותז ראשו. ורק חושש שלא בדקו היטב משום דלבו פועם, אך כאמור כבר הוכח הדבר. שאין שום חיות אמיתית באותם פעימות הבאות מכוח מכונה חיצונית, לאחר שהמוח מת ונרקב. ובפרט אם יבדקו הדברים ע"י נאמנים שיש לסמוך עליהם.

ותנא דמסייע לי במ"ש ע"ד שבט הלוי, הוא הגאון אגרו"מ ע"ה (חיו"ד ח"ג סימן קל"ב) שכתב עפ"י הגמ' יומא והפוסקים הנ"ל, עולה שהנשימה

ושני עניינים אנו למדים מדבריו: הראשון, שהחיות שע"י המכונה לאו כלום היא, שהרי גם מת יכול לנשום במכונה. והענין השני, שאם התברר על ידי בדיקה שאין קשר בין הגוף למוח הרי זה כהותו ראשו, וזה חיזוק גדול למ"ש לעיל בס"ד.

והנה המכתב הנ"ל נכתב ע"י הגאון הגדול בעל אגרות משה ע"ה בה' אייר התשל"ו. ואולם יש לכאורה סתירה לזה ממה שכתב הוא ז"ל לפני כן בתשובותיו חיו"ד ח"ב (סימן קמ"ו וסי' קע"ד), ששם כתב על השתלת לב (שהתחילו לעשות אותם שנים) שהוא רציחה של שנים, של התורם ושל זה שהשתילו לו את הלב. והנה מצד המושג אכן המצב היה באותם ימים שכמעט כל מושגלי לב מתו, תוך שעות או ימים בלבד, ובימינו יש הרבה מושגלי לב שחיים שנים רבות ועודם בחיים. ולענין התורם שממנו לקחו את הלב, המדקדק בדבריו שביו"ד ח"ב סימן קמ"ו, יראה דשם מדובר שהיה עדיין נושם, אלא שהרופאים הבינו ששעות חייו ספורות ומעטות מאד, ולפי מצבו הרפואי אפסה תקותו להתרפאות ולהאריך ימים, וע"כ החליטו לקחת ממנו את לבו, ולהשתילו בחולה אחר כדי להצילו. וע"כ העלה שבמצב זה נקרא חי, ואם יטלו ממנו את לבו, הרי ברור שרצחו אותו נפש, וזה היה בזמן שלא היתה אפשרות לבדוק מצב המוח בבדיקה החלטית. אבל אם מבררים היטב היטב שהמוח מת לגמרי על כל חלקיו, וגם נשימתו נפסקה לגמרי בצורה בלתי הפיכה. בזה ס"ל להגאון ז"ל דאדם זה כבר מת לגמרי, ואין בו דין רציחה, וכמבואר היטב בתשובה שבחיו"ד ח"ג סימן קל"ב הנ"ל.

ועתה הגיע לידי מכתבו האחרון של גאון ישראל הנז' שכתב ביום ר"ח כסלו התשמ"ה, לרופא חשוב ויר"ש, ושוב נדפס באגרות משה חיו"ד ח"ד סימן ד"ן. ואעתיק אותו כאן בשלמותו, לתועלת הענין. וז"ל הנה נכדי, הרה"ג מוהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א, דיבר לי באריכות בכמה מהספיקות והחקירות שנתחדש אצל ידידי, מחמת הפסק שערבאות הראשיות בנוא יארק הכריעו, לקבל "מיתת המוח" כהגדרת מיתה. למעשה, כפי ששמעתי מחתני, הרב הגאון מוהר"ר משה דוד טענדלער שליט"א, הערכאות רק קבלו הגדרה שגם מוצדק לדינא, הגדרה שקוראים "ההארכער דקריטיראי" שנחשב ממש כ"מחתך ראשו" ר"ל של החולה, שהמוח כבר, ר"ל, ממש מתעכל. והנה, אף שהלב עדיין יכול לדחוף לכמה ימים, מ"מ כל זמן שאין להחולה כוח נשימה עצמאית, נחשב כמת, וכדיארתי בתשובתי

באגרו"מ יו"ד ח"ג סימן קל"ב. במקרה שבית חולים, או איזה מדינה, יתחיל להחשיב כמתים גם חולים שלדינא חיים, ויתחייבו הרופא שמטפל בחולה זה, לצוות שיסלקו החולה ממכשירי נשימה, הנה מעצם הדין, נחשב כ"חד עברא דנהרא", שהרי בלעדיו, יש עוד רופאים שכך יצוו, ומ"מ עדיף שיסלק עצמו מטיפול החולה, וישאר ביד הבית חולים לצוות כרצונם.

אבל במקרה שהחולה יהודי, מחוייב הרופא וה"ה שאר יהודים, לעשות כל שביכלתם להצילו, אף שרק מצילו לכמה ימים, שהרי כבר הוי כגוסס, וגם אם על הצלה זו יתחייב הרופא להוציא הון רב לשלם להמשכת המכשירי נשימה ושאר טיפולים, מחוייב כך לעשות, וכפי הגדרים של הארכת חיי שעה. ואם יהיה איבה, יהיו מחוייבים כך לעשות גם לגויים. ואסיים בברכה שנוכח בקרוב לקיומו במלואו של "אני ה' רופאך" בביאת משיח צדקינו. בידידות משה פיינשטיין. עכ"ל.

ועוד אעתיק בזה דברי בנו הגדול הגאון המפורסם כמוהר"ר דוד פיינשטיין שליט"א במה שכתב ביום ר"ח כסלו התשנ"ג בכתב ידו. וז"ל:

ר"ח כסלו תשנ"ג. כבר כתבתי שמה שכתב אאמו"ר זצ"ל בא"מ יו"ד חלק ג' סימן קל"ב היא תשובה אמיתית ואין להרהר אחריה, שאין בה שום חשש זיוף וכן הוא דעתו, ואיזה פרטים דשם שמעתי ממנו ממש, ומה שכתבתי באיגרת של ג' פ' שמות תש"ן לא חזרתי ממנו, ואין צורך לחזור ולחזור כל פעם שאיזה אדם טוען שאין תשובה זו אמת או איגרת זו אמת, ואני מבקש מכל הרואים איגרת זו שלא להצריך לי לכתוב אחרת. ממני דוד פיינשטיין ביום הנ"ל בנוא יארק. עכ"ל.

עו"ב שם בכתב ידו בזה"ל. לביור הדברים אם הוא שוכב כמת ואין בו שום תנועה אף שהלב פועם מאחר שאינו נושם הוא כמת גמור זה נוסף אדלעיל ליותר בירור. דוד פיינשטיין. ע"כ.

והנה פרופסור הרב אברהם שטינברג הי"ו, פירסם בכתב ובעל פה, את חוות דעתו של מרן הגאון הגדול רבינו שלמה זלמן אירבאך זלה"ה, וגם כתב במכתב אלי באורך בענין זה. ואכתוב כאן תמצית הענין. תחילה מציין שהגרשז"א ז"ל הוא שביקש מפרופסור שטינברג והר"י שפרן לערוך ניסוי בכבשה מעוברת, שהותו ראשה כשהיא מחוברת למכונת הנשמה ולבה פועם כתיקנו. ולאחר כחצי שעה להוציא

בדיקות עד שיוצא הספק לגמרי מלב כל מומחה. ושברור לו לפי כל מה שנשא ונתן עם הגרשז"א ז"ל שהיה מתיר בימינו בשופי.

ועוד אוסיף שכמו שאמר לי פרופ' הר"א שטינברג הי"ו בשם הגרשז"א ע"ה, כן אמר לי כמה וכמה פעמים גם הרב ד"ר מרדכי הלפרין הי"ו, והר"ר שטינברג הי"ו כתב כן באסיא (חוברת נ"ג-נ"ד) אלול התשנ"ד. ושם כתבו שהדברים הנ"ל נבדקו פעמיים ע"י הגרשז"א ואושרו על ידו לפירסום, והרב ד"ר הלפרין הנז', העיר בזה"ל, בשיחה יזומה על ידו, אמר לי הגרשז"א אירבך צ"ל, בשנת חייו האחרונה, כי את דעתו המוסמכת בנושא קביעת מות, יש לראות במאמרו המקיף של ד"ר שטינברג, אסיא נ"ג-נ"ד, ומש"כ גם ביקש ממני לפרסם את המאמר בהקדם. עכ"ל.

ז.

אם יש לחוש לחיות חלק ה"היפתלמוס" במוח

אע"פ שאר המוח מת

ואחר זמן רב שהיה כתוב אצלי כל הנ"ל, בא אצלי אחיינו של הגרשז"א אירבך צ"ל, הרה"ג שמחה לייזרון שליט"א, ואמר לי שדודו חזר ונסתפק בחיים חיותו בהאי דינא, וזאת אחר שנודע לו שיש חלק אחד במוח, שנקרא שמו "היפתלמוס" שהוא נשאר חי גם אחרי מות המוח, ומחמת זה הסתפק אם נקרא חי או מת.

וביקשתי מכב' הרופאים הנ"ל הי"ו, שיכתבו לי מה שידוע להם מבחינה רפואית על ההיפתלמוס. הרב פרופ' שטינברג יצ"ו כתב לי, ביום כ"ו תמוז התשס"ח, שההיפתלמוס, הוא איזור במוח שמהוה כעין בלוטה להפרשת הורמונים, ולשליטה על הורמונים המופרשים במקומות אחרים בגוף, וכמו"כ הוא אחראי על ויסות חום הגוף, ועל מערכת השליטה של רעב וצמא, ועל מחזורי עירנות ושינה, ההיפתלמוס אינו מתפקד אפוא בצורה רגילה של חלקי מוח אחרים, ושונה משאר המוח בתיפקודו ובמטרותיו. ואמנם ברפואה בדרך כלל, מי שמטפל בהפרעות תיפקודיות של ההיפתלמוס, הוא רופא בלוטות והורמונים (אנדוקרינולוג), ולא רופא עצבים (נוירולוג). ואשר על כן ניתן לומר, שהמשך פעילות ההיפתלמוס, אינה סותרת את קביעת מות המוח הרגיל, השולט בצורה עצבית על ההכרה, הדבור וההבנה וכיו"ב. ועל מרכזי החיים (נשימה, דופק, לחץ דם), לפיכך הדרישה למות

מקרבה טלה חי בניתוח קיסרי. ולאור האמור בערכי (ז' ע"א).

והרב פרופ' שטינברג פירסם נוסח פסק הלכה שהגרשז"א סמך ידו עליו באופן מלא, ובסעיף א' נאמר: מות המוח, כפי שנקבע ע"י רופאים כיום אינו מספיק לקביעת מות האדם. ודינו כספק מת ספק גוסס וכו'. יע"ש. והר"א שטינברג כותב ע"ז שמלשוננו זה עולה בבירור שלדעתו מות המוח הוא מות האדם, אלא שהדרך להוכיח זאת, לא היתה מספיקה באותה עת.

ובסעיף ג' כתב וז"ל, כשנקבע המוח המוחי לאחר שנעשו כל הבדיקות הרפואיות המקובלות כיום [אף שליהודי אסור לעשותם], שאז מותר להפסיק את מכשיר ההנשמה, והתברר שהחולה מוטל כאבן דומם ואינו נושם מעצמו, והמתינו עד לאחר הפסקת פעילות הלב ללא כל פעימה במשך חצי דקה, אם הצליחו להחיות את הלב, ניתן להשתמש באיברים להשתלה.

ובסעיף ד' כתב: לו יצויר שבעתיד ימציאו בדיקה, אשר תוכיח בוודאות גמורה ובמהימנות מלאה ללא כל ספק, שכל תאי המוח מתו, ולאחר הפסקת מכשיר ההנשמה יראו בעינים שאיננו נושם במשך שלושים שניות; ויחד עם זאת, ביצוע הבדיקה לא יפגע בדיני גוסס, היינו שהבדיקה לא תהא כרוכה בהזזת החולה, או בהחדרת חומר לגופו, יהא מקום לשקול אם המצב הזה הזה להותו הראש, ולהתיר ההשתלה ממת כזה, אף אם ליבו פועם. עכ"ל.

והנה כמה שדן הגרשז"א זללה"ה, אם מותר לבדוק החולה, מחשש שמא הוא במצב של גסיסה, ואסור להזיז בו אפילו אבר אחד. יש להעיר בזה מדברי החת"ס חיו"ד (סימן של"ח) שכתב שיש להתיר לרופא לטפל בגוסס משום ספק פקוח נפש. ע"ש בלשוננו. והכא נמי הרופאים בודקים לדעת אם הוא חי וימשיכו לטפל בו כפי הנראה להם, ומתוך כך אולי יתברר ג"כ שהוא מת כבר.

ועוד כתב לי פרופ' שטינברג הי"ו שהבדיקות של ימינו אין בהם איסור, שאין צריך להזיז את החולה תוך כדי הבדיקה.

ועוד הוסיף ואמר לי בכתב ובע"פ, שהבדיקות בימינו שונות מאד ממה שהיה בימי הגרשז"א ז"ל, ואז רק התחילו בבדיקות הללו, ולא היו אמינות כל כך, אבל בימינו הן אמינות מאד מאד, וגם שעושים כמה

המוח כולו, יכולה להתקיים גם כאשר ההיפותלמוס עדיין מתפקד.

עוד הוסיף וכתב במכתבו זה, בנוסף לכך יש לציין שחלק מהאנשים, שאובחנו כמתים מות מוחי, אכן גם ההיפותלמוס חדל לתפקד, ורואים זאת בממצאים של ההפרעות הקשות במשק המלחים והמים בגוף, ואנשים כאלה ודאי עונים על הדרישה המחמירה של מות המוח כולו כולל ההיפותלמוס, והגם שליכם פועם (ע"י המכונה) הם יחשבו מתים גם לשיטת הגרש"ז אורבאך זצ"ל. עכ"ל.

עוד כתב שגם כשרואים שתפקודי ההיפותלמוס ממשיכים להתרחש גם אחר מות מוחי, אין זו הוכחה שההיפותלמוס חי, שקיימת אפשרות של מנגנונים אחרים מחוץ למוח, המחליפים את ההיפותלמוס כשנהרס, וכן עולה ממחקרים שנערכו בזמן האחרון ביפן המעידים על זה. והאריך בזה, והשערות היא, שהלבלב או יותרת הכליה, מסוגלים לקחת תפקוד ההיפותלמוס, ולהפריש ההורמונים שלו. עכ"ד.

והרב ד"ר מרדכי הלפרין הי"ו, הממונה על האתיקה הרפואית, גם הוא כתב לי בכ"ה תמוז ס"ח, שעפ"י ספרים ומחקרים, עולה שאם נקבע מות האדם ע"י הפסקת הנשימה, יחד עם הבדיקות המקובלות של מות גזע המוח, אין בבדיקה זו בירור גמור, איזה חלקים מהמוח עדיין חיים, ואין זה מלמד על תפקוד ההיפותלמוס, אלא שלפי החלטת הרה"ר מתשמ"ז, אין בזה נפק"מ, שאחר שבטלה הנשימה אין לנו אלא דין תורה וכמ"ש החת"ס. עו"כ כשנקבע שהמוח מת כולו, ע"י הוכחה של אי זרימת דם למוח במשך כמה ימים, יתכן שבימים הראשונים לפחות, ההיפותלמוס עדיין מתפקד באופן חלקי, אך ככל שחולפים הימים, הולך וחסר. ובמחקרים ביפן הוכיחו שאחר כמה ימים בלי זרימת דם, גם ההיפותלמוס מת ונרקב לגמרי, אך לא תמיד יש לנו נתונים ברורים איך לקבוע המועד שבו מת ההיפותלמוס, ואם בבדיקת דם חסרים ההורמונים של ההיפותלמוס, זו לכאורה הוכחה שנרקב ומת. מאידך כאשר נמצאים ההורמונים שלו, אינה ראייה שהוא קיים, שלפעמים ניתנים ההורמונים ע"י חלק אחר, כמו שהוכיחו היפנים, וכתב שבמקרה שבדקו וראו שחסרים ההורמונים שלו, יודה הגרש"ז אורבאך זצ"ל שיש לדונו כמת ודאי. ולא "ספק גוסס".

עו"כ ששאל לפרופסור חיים סומר הי"ו (וזאת לבקשתי, כי שמעתי משמו הנחות אחרות), וגם הוא אמר כהנ"ל. ומציין שהגרש"ז אורבאך זצ"ל התלבט והסתפק וסבר שכל זמן שההיפותלמוס חי, האדם "ספק מת ספק גוסס". וא"כ כשרוב הסיכויים שההיפותלמוס מת יצאנו מספק דאורייתא, גם להגרש"ז זצ"ל. עכ"ד.

ועדיין ביקשתי מהם להמשיך לחקור אולי ימצא דרך לדעת מתי מת גם ההיפותלמוס, כדי לצאת גם מספקו של הגאון מוהרש"א זצ"ל.

עו"כ לי הרב פרופ' שטינברג נר"ו באותו מכתב, למה צריך מות כל המוח, הרי כאשר קובעים מות לבבי, שהוא מוסכם על כל הפוסקים. הרי קיימים עוד תאים חיים בלב, וקביעת המות נעשית בגלל הפסקת פעילות הלב. כמו"כ בהתזת הראש, ברור שבשעות הראשונות יש עוד תאים חיים במוח, אך לא יעלה בדעת לומר שהוא עדיין חי, ועוד מי שנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה, שדינו כמת. הרי באותו מצב, בודאי שההיפותלמוס עדיין חי, וכן עוד תאים רבים. [וגם הרב ד"ר הלפרין הי"ו טען כעין זה, במכתבו].

ואחר המחילה מכבודם אין הנדון דומה לראיה, והדוחה יכול לדחות ולומר, דכשהותו הראש או נשברה המפרקת ורוב בשר עמה וכו', שם אין עוד תקוה שיתרפא, שנפרד ולא יתכן שום קשר, אבל כאן ספקו של הגרש"ז ז"ל הוא, שע"י שרואים שיש חלק במוח שהוא עדיין חי וגם מתפקד, כגון ההיפותלמוס, יש מקום לחוש שמא המוח חי הוא עדיין, ורק נמצא בתדרמת עמוקה, ואולי יהיה חוזר וניעור ושב ורפא לו, שהרי רואים שחלק ממנו עדיין פעיל ומפריש ההורמונים וכו'. ולא דמי לנשברה מפרקתו ורוב בשר עמה, ולא לשאר המצבים שדנים אותם כמת, ששם כבר נחתך ואין עוד סיכוי שישוב לאיתנו, וע"כ לא מתחשבים בכך שחלק ממנו עדיין חי, שאין זה משנה דבר והריהו כזנב לטאה.

וגם מה שטען על הלב, ג"כ לא דומה ששם הופסקה פעולת הלב לגמרי, ולא מתחשבים בזה שחלק מהתאים שלו עדיין חיים, שאין בהם כדי לפעול פעולת חיים כלל. משא"כ בזה שרואים שחלק מהמוח עדיין פועל ונותן פרי. וע"כ הסתפק הגרש"ז ז"ל, שאולי יש תקוה שהמוח יתעורר לחיים, וא"א לסמוך על זה לבד. לקבוע מותו של אותו אדם.

קליניות, ויתכן שאם היו מבצעים בדיקה כמו שעושים כאן היו מתקבלים תוצאות מיקרוסקופיות אחרות.

עו"ב שגם במחקר ההוא, לא נטען כלל ועיקר שהממצאים ההם מעידים שהמוח חי ופעיל. שהרי גם אם יש תאים חיים בתוכו, מ"מ תיפקוד המוח נעדר לגמרי. וכן לא קבעו שהבדיקות מראות שיש איזה סיכוי שהמוח יחזור לתפקד או ישוב לנשום, וזה דומה למות הלב שפירושו שחדל מלתפקד, אבל בודאי שבבדיקה מיקרוסקופית ימצאו שיש בלב עדיין תאים חיים, אלא שבכללותו הוא אבר מת. ובהנחה שהוא במצב בלתי הפיך, קובעים את מותו. ועו"כ שאחר שבודקים היטב עד שרואים שהמוח כאבר הוא מת, והוא במצב בלתי הפיך, אין עוד מה לחשוש, וכך הוא המצב העובדתי היום. עכת"ד.

והנה בזמנו דרשתי שיערכו גם בדיקה של הנשימה, ^{המחלוקת} כנהוג ומקובל בקהלות ישראל לדורותיהם. ונאמר לי שכן עורכים גם בדיקה זו כהלכתה. וחזרתי ושאלתי להר"א שטינברג נר"ו, שיבאר לי בפרוטרוט את סדר הבדיקה של הנשימה, ואכתוב כאן את הדברים בדקדוק. הנה זה ברור שבשביל לבדוק אם הוא נושם באופן עצמאי, חייבים להפסיק את פעולה המכונה והואיל ועדיין יש חשש רחוק, שאולי הוא עדיין חי וגוסס, ובהפסקת המכונה עלולים להמיתו ח"ו, ע"כ מזרימים לו ע"י המכונה חמצן מאה אחוז, במשך עשר דקות, להרוות כל רקמותיו בחמצן. ואז מפסיקים פעולת המכונה לעשר דקות, וגם בזמן זה, הוא ממשיך לקבל חמצן ע"י צינורית, ורואים ושומעים ובודקים אם הוא נושם באופן עצמאי. וכל שתי דקות בודקים את הדם לראות את כמות דו תחמוצת הפחמן שיש בו. עד שמגיע הדם לרמה של ששים מילימטר כספית של דו תחמוצת הפחמן, וברמה כזאת אם הוא חי עדיין אפילו כל שהוא (כלומר אם גזע המוח עדיין יש בו איזה חיות, שהוא מפעיל את הנשימה), מוכרח להפעיל את הנשימה, במצב זה, ואם גם ברמה זו לא פעלה הנשימה כלל, סימן מובהק הוא ששוב אינו נושם לבדו כלל וכלל כי מת הוא. וע"כ לא מגיב גם ברמה זו. ובדרך כלל כל זה קורה תוך עשר דקות.

ואם מחליטים בהוראת רב לתת אבר כל שהוא להשתלה, עושים עוד בדיקות אובייקטיביות לבדוק אם זורם הדם למוח, וכן תיפקוד חשמלי של המוח, ואם אחר כל זה התברר שאין שום תגובה כלל, אז נקבע מות המוח.

וגם במה שכתב עוד הרב שטינברג נר"ו, מדברי הפוסקים שאין לדון לאסור (בתולעים), מה שהעין לא רואה אלא ע"י זכוכית מגדלת, וכמ"ש בערוך השלחן (יו"ד סי' פ"ד סל"ו) והזכיר עוד פוסקים, וכן ציין לדברי יב"א ח"ד (חיו"ד סי' כ' אות ב'), ועוד, והקשה למה א"כ במוח צריך לבדוק תאים בודדים במיקרוסקופ, כדי לראות אם הם חיים.

ויש לומר דהכא שאני דאפשר לראות ההיפותלמוס ע"י ראיית עין אם ינתחו הראש, או ע"י בדיקת דם לראות אם נותן פירותיו.

ומיהו בסוף דבריו, כתב: מעיקר הדין האדם מוגדר מת, כאשר מפסיק לנשום באופן בלתי הפיך, וזאת ניתן להוכיח בבדיקות המעידות על הפסקת פעולת המוח, ובעיקר פעילות גזע המוח האחראי על הפעלת הנשימה, מות מוחי – נשימתי זה ניתן להוכחה ודאית, אם עושים את כל הבדיקות הדרושות כפי דרישת הרה"ר. וכפי שנחקק בחוק לאחרונה.

עו"ב שגם למצריכים הוכחה למות כל המוח, סביר להניח שההיפותלמוס לא כלול בהגדרה זו. וגם הגרש"ז אורבאך זצ"ל, ראה את זה כספק ולא ודאי, כפי שהעיד הרב שמחה בונם לייזרזון, ואף שהחמיר מחמת הספק, במציאות במקרים רבים ההיפותלמוס אכן נהרס, וכו'. וציין שהרב יגאל שפרן והרב ד"ר הלפרין הסכימו עמו לכל זה. ע"כ.

והנה עוד אחר כל זה בשנה זו ש"ק ואלה מסעי, הייתי במקום שנאספו בו רבני ישראל, ושם פגשתי את הרופא הנאמן הרב פרופסור אברהם אברהם הי"ו, ואמר לי שהתפרסם מחקר בארה"ב, שבו נותחו כמה עשרות אנשים אחר שקבעו לגבם מות מוחי, ומצאו במיקרוסקופ תאים חיים, וביקשתי מפרופסור הרב שטיינברג נר"ו ואמר לי שהמחקר ידוע לו, וכתב לי בב' מנחם אב התשס"ח, שבדיקת מות המוח בארה"ב אינה כמו בישראל, שכאן בודקים עפ"י הוראות הרה"ר שעוגנו בחוק לאחרונה, שכן עפ"י זה לא קובעים מות מוחי, עד שעוברות שמנה שעות מחבלת ראש קטלנית, או כ"ד שעות מאירוע מוחי ממית, וחייבים לבדוק לא רק בדיקות קליניות, אלא גם ע"י מכשיר מיוחד המאשר שאין זרימת דם למוח, ואין פעילות חשמלית במוח, ואילו בארה"ב בודקים מיד ומסתפקים בבדיקות

דעת תורה

בעהית"ש. בשני בשבת י"ז אדר ב' התשס"ח.

בישיבתנו היום לפני מרן הראש"ל פוסק דורנו מופה"ד רבינו עובדיה יוסף שליט"א, הופיעו הפרופסורים הר"ר אברהם שטינברג הי"ו והר"ר יגאל שפרן הי"ו, ועוד. ואחר שמסרו סקירה מפורטת ותמציתית בדבר הבדיקות הנעשות בימינו אלה, לקביעת המות, ואחר בירורים שונים.

מרן שליט"א חיוה דעתו דעת תורה, שמעיקר הדין המות נקבע, עם מות המוח כולו כולל גזע המוח, והפסקת הנשימה באופן בלתי הפיך.

ובלבד שהכל יעשה עפ"י נאמנים, שיקימו ועדה מיוחדת הכוללת ת"ח בקיאים בענין זה, שתברר בדקדוק ובאמיתות שאכן ננקטו כל הצעדים הדרושים, ונערכו כל הבדיקות הראויות בזה, בלא יוצא מן הכלל.

וגם זאת דורש מרן שליט"א, שתנתן זכות מפורשת לכל אדם או למשפחתו, שלא ינתקוהו מן המכשירים, ולא יטלו ממנו אברים, ולא תיעשה שום פעולה מהסוג הזה, עד אחר הפסקת פעילות הלב לגמרי. ודרישתו תכובד בקפידא.

ולראיה מהימנא באעה"ח ביום הנ"ל.

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

הדברים הנ"ל נעשו בהסכמתי המלאה ע"פ דעת תורה. והכל בריר ויציב ונכון וקיים.

עובדיה יוסף

ובכדי להסיר אי הבנות בענין הוספתי בהרה עוד באותו היום, וגם היא על דעתו של מרן בעל יביע אומר שליט"א, בזו הלשון:

יש לציין שעיקרו של הפסק של מרן בעל יביע אומר שליט"א, הוא לענין המשך הטיפול בהחיה, וגם בזה תמיד הורינו שלא לנתקו מהמכשירים, אלא אחר בדיקות מדוקדקות מאד ע"י רופאים יר"ש, הורינו להמנע ממתן תרופות, כשב ואל תעשה.

אבל לענין השתלת אברים, יש להתייעץ עם גדולי הרבנים, ולהוציא פסק מיוחד לכל שאלה בנפרד וכתורה יעשו.

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

ושאלתי איך בודקים הנשימה אם ע"י נוצה וכדו', ואמר שהיום בודקים ע"י סטטוסקופ, הוא המכשיר שנותנים הרופאים באזניהם, ומניחים קצהו על הראות וכו', והוא רגיש מאד ויעיל הרבה יותר מבדיקת נוצה ונייר. וכל זה אחר ארבע ועשרים שעות מהאירוע, וגם עורכים בדיקות מעבדה. עכ"ד בדקדוק.

והנה אחר שעושים הבדיקה של הנשימה כאמור, אין עוד חשש, שזו הבדיקה המקובלת מדורות עולם, והיא הנזכרת בגמרא ובפוסקים, וכפי שכבר בריר ופסק החתם סופר וכו"ל. ועפ"ז אפשר לקבוע שאותו אדם שבק חיים לכל חי, וכפי שנהוג מדורות עולם. וברוך חי העולמים הוא יתן חיים ושלוש טובה וברכה על כל עמו ישראל ברוב עוז ושלוש.

וזה הנלע"ד בס"ד.

המצפה לישועת ה' ברחמים

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

החפ"ח

החפ"ח

והנה הדברים הנ"ל רובם כתבתי לפני קרוב לחמש ^{שנים} והיו גנוזים אצלי, ולא רציתי לפרסמם מפני שנחלקו בדבר גדולי עולם, אשר קטנם עבה ממותני, ויראתי להכניס ראשי בין ההרים הגבוהים. ובימים אלו שהעלו הדברים ופנו אלי, קיימנו בנפשנו מאמר הכתוב: כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם ובין דין לדין, ובין נגע לנגע וגו' וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' א-ל-היך בו. ובאת אל הכהנים הלוויים, או אל השופט אשר יהיה בימים ההם, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו', ושמרת לעשות ככל אשר יורוך. על פי התורה וגו', לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. (דברים י"ז, ח' – י"א). ואין שום ספק שהכהן והשופט המורה בדורנו הוא גאון ישראל עמוד ההוראה מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף שליט"א. ויחד קמנו ועלינו לבית מרן שליט"א בדחילו ורחימו, ושטחנו לפניו כל צדדי הענין הרפואי, וחקר ודרש מפי הרופאים המומחים, כיד ה' הטובה עליו. ואחר שהיו לעיניו כל אשר כתבתי בענין זה בעניותי, נחה דעתו והסכים לכל האמור בחסד ה' עלינו. וזה אשר עלה עפ"י דברות קדשו בס"ד ונכתב לפניו.

א.

יבואר דין עמלקי טריפה אם יש מצוה למחותו,
וביאר סוגיא דסנהדרין בדין ההורג את הטריפה

עיינתי בתשובה ששלח לי כת"ר מאשר שירטט וכתב,
בספרו החשוב "בעקבי הצאן" בענין דיני מת
וגברא קטילא, והיא נדפס'ה שם (סימן ל"ו, עמוד
רל"ח). ושם באות א' דן בדין "עמלקי טריפה", והביא
להא דסנהדרין (ע"ח ע"א), אמר רבא ההורג את
הטריפה פטור, וטריפה שהרג בפני בית הדין חייב, שלא
בפני ביה"ד פטור וכו', דהויא לה עדות שאי אתה יכול
להזימה, (ופירש"י שם שלא בפני ב"ד, ואתה בא לחייבו
ע"פ ב"ד, פטור, דאין עדותן עדות, דהויא עדות שאי
אתה יכול להזימה, לקיים בה דין הזמה, שאם הוזמו
אין נהרגין, דגברא קטילא בעו למיקטל). הרי מתבאר
להדיא מן הגמרא, דהגם דטריפה דינו כ"גברא קטילא"
לענין עונש רציחה, שההורגו אינו נהרג עליו, מ"מ
שפיר שייך להענישו (בב"ד) בעונש מיתת ב"ד, לולא
טעמא דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה. ולא אמרינן
דמאחר וגברא קטילא הוא, אין בהמתתו אותו קיום
של מיתת ב"ד, ולפיכך בהרגו בפני ב"ד חייב. עכ"ל.

וראיתי שמכוח מסקנתו זו הקשה קושיא חזקה על
דברי הגאון הקדוש רבי מנחם זמבא ע"ה
הי"ד. ובזה סתר ופרך דברי הגאון הנז', ומפני חומר
הקושיא עמדתי על הסוגיא לרדת להבנתה, כפי אשר
תשיג ידי יד כהה ומצאתי כדי ליישב דברי גאון
להעמידם על מקומם בעה"ו, ואקדים להביא דברי
כת"ר, וז"ל: ועיין בספר גור אריה יהודה (מאת בנו של
הג"ר מנחם זמבא הי"ד) בקונטרס המועדים (סי' כ"א
אות ב') וז"ל שם, יש לעיין עוד בדבר למאי דהעיר
אאמו"ר שליט"א, לספק בענין מצות מחיית עמלק, אם
הוא מצוה או עונש. דבהרוגי ב"ד דיש מצוה על הב"ד
להרוג ולהלקות, מ"מ ענין מצוה זו היא עונש לנידון,
וראיה ממה שכתב הרמב"ם בספר המצות ובהל'
סנהדרין, דאסור להלקות בשבת, משום שאסור לענוש
החוטאים בשבת. יעו"ש. (אולי משום דגם בגהינם אין
עונשים לרשעים בשבת). ואף דליכא שום מלאכה
במלקות, מ"מ כיון דמצוה זו דב"ד הוא עונש אסורה
בשבת. משא"כ רודף, דהוא מסור לכל אדם, אינו
בתורת עונש לנידון, ומותר בשבת. ע"ש. והכי נמי יש
לעיין בענין מחיית עמלק דמסורה לכל אדם, שאינו
בתורת עונש כלל לנידון, ואפשר דכיון דחייב מחיית
עמלק משום עונותיהם, הוי זה עונש שמסור לכל אדם.

עוד אוסיף בשולי הדברים שמטבע הדברים היתה
התענינות רבתי בענין זה מכל צד ועבר, אלה
מיימינים ואלה משמיאילים וכו'. כי באמת כל זה נעשה
באותו מעמד אצל מרן הראש"ל בעל יביע אומר
שליט"א, והדברים ברורים, והזדים ממשיכים בזדון
לבם, ואין מזה נפק"מ.

ועוד אציין שאמרתי שיעורים מזה בקיבוצים של ת"ח
בכל אתר ואתר, וגם בכינוסים של רבני ישראל
ברוב עם, ובחסדי ה' יתברך התקבלו הדברים על לב
שומעיהם.

ובשיעור שלפני שופטים ועו"ד וכו', הקשו לי מאי
שנא השתלת איברים שהצרכתי פסק מיוחד.
ואם מות המוח מחשיבתו למת גמור, למה נחמיר
בהשתלות שיש בהם הצלת נפשות אחרים. והשכתי
בס"ד, דענין ההשתלות הוא ענין יוקרתי שמרומם שמם
של רופאים צעירים ומפארים, ויש חשש שמא יצר
הכבוד והפירסום יגבר ח"ו על מדת האמת הצרופה,
ויורו היתר לעצמם, באומרים והרי במצב זה כבר אפסה
תקותו לגמרי, ועלולים להתעסק בהשתלה קודם המיתה
ח"ו, ונמצא שנותנים יד לשפיכות דמים חלילה, ע"כ
הצרכתי פסק מיוחד שע"י זה יבדקו הענינים כולם
בקפידא ובאמת ויושר. וכולם הסכימו על זה ואמרו
שאכן כן ראוי לנהוג. וה' הטוב יאיר עינינו במאור
תורתו. ולא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד אמן.

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

סימן ט'

עוד בדיני קביעת המות וכן בענין ההורג את הטריפה והמסתנף

בעהית"ש. מדריד, בשני בשבת תשעה ימים בתמוז התש"ע.

כבוד מעלת ידידי הנעלה, לשם ולתהלה, מיחודי
סגולה, שברבני הגולה, הרב הנאון רבי צבי שכמר
שליט"א רב וראש ישיבה בישיבה יוניברסיטי מנהטן
ניו יורק.

החיים והברכה!

קיבלתי מכתבו והתשובה המצורפת, ששלח כת"ר אלי לעיין
בה ואני מודה לכת"ר.